

**“HİDÎV-İ MÜLKSİTÂNUN VEZİR-İ MÜMTÂZİ”
ŞEHİD ALİ PAŞA’NIN HÂMİLİĞİ
“Hidîv-i Mülksitânun Vezîr-i Mümtâzî”
The Patronage of Şehîd Ali Pasha**

¹ Hanife KONCU

² Müjgan ÇAKIR

¹ Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, hanife.koncu@msgsu.edu.tr, orcid.org/ 0000-0001-9614-2246

² Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, mujgan.cakir@msgsu.edu.tr, orcid.org/ 0000-0003-1526-990

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 03.09.2021

Kabul/Accepted: 12.09.2021

DOI:10.20322/littera.990653

Anahtar Kelimeler

Şehîd Ali Paşa, hâmilik, medhiyye şiirleri.

ÖZ

Osmanlı kültüründe önemli bir yeri olan hâmilik geleneğinde karşımıza çıkan XVIII. yüzyılın önemli devlet adamlarından Damad/Şehîd Ali Paşa (ö. 1727) Mora fethi ve çeşitli icraatının yanında kitaba ve sanatçıya verdiği değerle de kendinden söz ettirmiş dikkat çeken bir siyasetçidir. Kurduduğu kütüphaneler haricinde birçok şair, yazar ve tarihçiyi de himaye ettiği bilinmektedir. Bu makalede Ali Paşa'nın desteklediği kültür erbabı tespit edilmeye çalışılıp onun için yazılmış şiirler bir araya getirilerek Ali Paşa'nın, övgüsünü yapan şairlerin gözündeki konumu hakkında değerlendirmelerle sunulacaktır.

Keywords

Şehîd (Martyr) Ali Pasha, patronage, eulogistic poems.

ABSTRACT

Damad/Şehîd Ali Pasha (d. 1727) (şehîd means martyr) who we encounter in the tradition of patronage, which has an important place in Ottoman culture is one of the important statesmen of the 18th century, is a remarkable politician who made a name for himself with the value he gave to the book and the artist, in addition to his conquest of Mora and his various actions. Apart from establishing many libraries, it is known that he patronized many poets, writers and historians. In this article, it will be tried to determine this cultural connoisseur supported by Ali Pasha, and the poems written for him will be brought together and an effort will be made to evaluate the position of Ali Pasha in the eyes of the poets who praise him.

Atıf/Citation: Koncu, H., M. Çakır (2021), “Hidîv-i Mülksitânun Vezîr-i Mümtâzî” Şehîd Ali Paşa’nın Hâmîliği” *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 1018-1064.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Hanife KONCU, hanife.koncu@msgsu.edu.tr, Müjgan ÇAKIR, mujgan.cakir@msgsu.edu.tr

GİRİŞ

Osmanlı kültürel hayatının gelişmesinde ve zenginleşmesinde, hiç şüphesiz padişah ve şehzâdelerin, değişik makam ve mevkilerdeki devlet adamlarının mühim bir yeri bulunmaktadır. Osmanlı kültür ve edebiyatının, siyasî ve içtimaî hayatın başarıları nispetinde veya ona orantılı olarak geliştiği bilinmektedir. Siyasî alanda elde edilen başarılar, ülkedeki refah düzeyinin yükselmesi ile sanata değer veren yönetici zümresinin varlığı, sanatın ve sanatçının, kültürel yapının desteklenmesini sağlamıştır. Bu sebeple hâmilik müessesesi fazlaca gelişme göstermiştir. Bu konuda

Hâmî, Osmanlı toplumu gibi sosyal, onur, statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği bir toplumda, sanatçının belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade edebilmesine yardımcı olan kişidir. Osmanlı toplumsal yapısı bağlamında hâmilik sistemini ve işleyişini tartışmak, böyle bir işleyiş olmazsa, Osmanlıda sanatın icrâ alanının son derece daralması anlamını taşıdığından, hâmilik sisteminin, sanatçı ve hâmî olarak bir bütün içerisinde değerlendirilmesi gereklidir (İsen Durmuş 2006: 8).

ifadeleri dikkat çekicidir. Osmanlı Devlet ricalinin XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük yükseliş gösteren parlak zekâlarından biri şüphesiz "Kömürcü", "Halife", "Silahdâr", "Damad", "Fâzıl" ve son olarak "Şehîd" gibi unvanlarla anılan Ali Paşa'dır (Çakır-Koncu 2021: 376-86). Bursa'nın Sölöz-Selöz adlı kasabasında muhtemelen 1093/1682 senesinde doğmuş olan Ali Paşa küçük yaşlarda eğitime başlamış, bir süre sonra İstanbul'a gitmiştir (Özcan 2010: 433). II. Mustafa (salt. 1695-1703) ve III. Ahmed'in (salt. 1703-1730) saltanatları sırasında başlayan önlenemez yükselişi Sultan Ahmed'in kızı Fatma Sultan'la (ö. 1733) yaptığı izdivaçla doruk noktasına ulaşmıştır. Bu arada icra ettiği görevler arasında rikâbdârlık, çuhadârlık, silahdârlık ve vezirlik görevleri bulunmaktadır (Özcan vd. 2013: 1019; Özcan 1989: 438).

Osmanlı Devleti için birçok icraatı bulunan Ali Paşa özellikle çıktığı Mora Seferi ve bu seferde kazandığı büyük zaferle dikkat çeker. Bu zaferden iki sene sonra yapılan Nemçe Seferi sırasında Varadin'deki muharebede 1128/1716 tarihinde alınandan vurularak şehit düşer (Mustafa Nuri Paşa 1327: 25-6).

Siyasî faaliyeti yanında kültürel hayata yaptığı ciddi katkılarla da öne çıkan Şehîd Ali Paşa özellikle inşa ettirdiği kütüphanelerle hatırlanmaktadır (Meselâ bkz. Erünsal 1987: 79-90). Kaynaklarda şiir söylediği de ifade edilen (Tayyâr-zâde Atâ 2010: 121) Ali Paşa'nın Osmanlı hâmilik geleneği içerisinde çok önemli bir yere sahip bulunduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kitapseven bir devlet adamı olan Ali Paşa için *Râşid Tarihinde* yer alan "Erbâb-ı şî'r ü inşâya gâh u bî-gâh bezl-i revâtib ü atâyâ-yı vâfire eder, zihni pâk ve tab'ı çâlâk ve meclis-i mübâhase-i şî'r ü inşâ-yı edebiyâyâta maksûr ve ecânib dâire-i takarrübünden dûr ve sühan-şinâs ve pür-gû kabîhu'l-vech¹ ve hande-rû bir düstûr-ı vakûr idi"² (Özcan vd. 2013: 1022) ifadeleri, onun iyi bir hâmî, şiir ile inşâdan anlayan bir zât olduğu bilgisini desteklemektedir. Tayyâr-zâde Atâ (ö. 1880'den sonra) bu hususta onun için "... müddet-i ikbâl-i âfîlerinde pek çok zevât-ı ma'ârif-simât yetiştirmiş ve bu vesâ'il ile ahlâfa ve hey'et-i mu'azzama-i devlete katı vâfir

¹ pür-gû kabîhu'l-vech: bir kevr-i sabîhü'l-vech (metinde).

² Çalışma boyunca alıntılanan metinlerde kaynaklardaki imlâ ve transkripsiyon sistemleri aynen uygulanmıştır.

hıdmet ü himmet ibrâz buyurmuşlardır.”(Tayyâr-zâde Atâ 2010: 116) gibi övgü dolu ifadeler kullanılmaktadır. Bu iki önemli Osmanlı tarihçisinin de ifade ettiği gibi Paşa ilim ve edebiyat erbabına iltifat etmiştir.

Bu makalenin amaçlarından biri Ali Paşa’nın ne derece önemli bir hâmî olduğunu, onun için yazılan eser ve şiirleri tespit ederek ortaya koymaktır. Bir diğer amaç ise Ali Paşa’yı vafeden şairlerin onun hakkındaki yaklaşımlarını inceleyip kişiliği hakkında kanaate varmak olarak ifade edilebilir. Son maksadımız bugün elde olmayan ve Ali Paşa için yazılmış şiirleri topladığı söylenen mecmûaya büyük bir ihtimal girmiş olabilecek metinleri bir araya getirerek elde bulunmayan bu mecmûa hakkında bir kanaate varabilmektir. Nitekim *Atâ Tarihinde* bulunan “müşârün-ileyhe takdîm olunan ‘Arabî ve Fârisî ve Türkî mensûr u manzûm ma’rûzât ve kaçâ’id ü tevârîhi ‘ale’t-tertib münşe’ât-ı Veysî ve Nergisî’ye fâ’ik bir muqaddime-i belîga inşâsıyla mânend-i sefîne bir mecmû’a-i nefise tertîbine muvaffak olan mûmâ-ileyh Muştafâ Sâmi Begefendi ...” (Tayyâr-zâde Atâ 2010: 120) ifadelerinden anladığımız kadarıyla Arpaemîni-zâde Sâmi (ö. 1734), Ali Paşa’ya takdim olunan metinleri toplamış ve başına bir mukaddime ilâve ederek bir mecmûa oluşturmuştur. Ne yazık ki çalışmalarımızda böyle bir mecmûaya tesadüf edemedik.³ Yukarıda sıralanan amaçlar dolayısıyla öncelikli olarak Şehîd Ali Paşa için yazılmış eserlerden bahsedilmiş, özellikle dîvânlar taranarak Ali Paşa için yazıldığı düşünülen şiirler bir araya getirilip, bu şiirlerde Ali Paşa için kullanılan ifadeler kısaca özetlenmiştir.

Şehîd Ali Paşa, kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla kimi eserlerin yazılmasına vesile olmuştur. Bunlardan biri Mehmed Şefik Efendi’nin (ö. 1715) yazdığı, dokuz bölümden oluşan ve 1115/1703’te gerçekleşen Edirne Vak’asının anlatıldığı süslü nesrin dikkate değer örneklerinden olan *Şefik-nâme*dir. Anlatıldığına göre Ali Paşa bu ağıdalı eserin daha açık ve anlaşılır bir şekilde yazılması için Mehmed Şefik Efendi’ye emir vermiş, Şefik Efendi de bunun üzerine *Şefik-nâme Muvazzıhı* adını verdiği eseri yazmıştır (Koçoğlu 2004; a.y. 2016).

Mü’min-zâde Seyyid Ahmed Hasîb Efendi’nin (ö. 1752) de *Ravzatü’l-küberâ* isimli eserini Ali Paşaya “tuhfe-i âsafiyeye” olmak üzere yazdığı söylenmektedir (Mü’min-zâde Seyyid Ahmed Hasîb Efendi 2003). Bu eser Osman-zâde Tâ’ib’in (ö. 1724) *Hadikatü’l-vüzerâsına* zeyl olarak yazılmaya başlanmış olup *Şefik-nâme*de olduğu gibi aslen 1115/1703 Edirne Vak’asını anlatmaktadır.

Meşhur tarihçi Naîmâ (ö. 1716) da Paşa’nın himaye ettiği ilim erbabındandır. Ahmed Refik (ö. 1937) onun tamamıyla Ali Paşa’ya intisâb ettiğini, fakat Ali Paşa’nın kethüdası Köse İbrahim Ağanın müverrihi çekememesi ve Paşa’ya şikâyetleri yüzünden gözden düşüğünü, Mora seferine Naîmâ’yı yanında götürülen Ali Paşa’nın dönüşte İstanbul’a getirmediğini ve Balyabadra’da bir görev vererek bıraktığını, Naîmâ’nın da burada vefat ettiğini söylemektedir (Ahmed Refik 2013: 259-60).

Paşa’nın icraatının ve Mora Seferinin anlatıldığı Fâris/Fârisî (ö. ?) tarafından yazılmış olan *Ravza-i Ali* de edebî üslubuyla dikkat çeken metinlerden biridir. Mensur metnin içine serpiştirilmiş manzum parçalarda özellikle kasidelerde Ali Paşa’nın övgüsü yanında bir takım hadiselerle özellikle fetihlere düşülen tarihler yer almaktadır (Çakır-Koncu 2021). Fâris Mehmed Paşa’nın eseri gibi Mora’nın fethinin anlatıldığı başka müstakil metinler de bulunmaktadır. Bunlar Nâdir’in (ö. ?) *Vâkı’ât-ı Gazavâtı* (Göger-Sarıkaya 2009; Levend 2000: 137); Vahîd Mahtûmî’nin (ö. 1732-3) *Mora Fetih-nâme*, *Rûz-nâme* ya da *Rûz-merresi* (Üngün 1965, 1966, 1967) Râzî’nin

³ Arpaemîni-zâde Sâmi üzerinde çalışmaları bulunan sayın Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz da konuşmalarımızda bu mecmûaya tesadüf edemediğini söylemiştir. Kendisine verdiği bilgi için teşekkür ederiz.

başlığı olmayan manzum metni (Yazar 2019) ile Râşid Mehmed Efendi'nin (ö. 1735) *Fetih-nâme-i Cezîre-i Morasıdır* (Sarıkaya-Göger 2018).

Sıralanan bu müstakil eserler dışında şairlerin özellikle divânlarına giren (Konuyla ilgili bkz. Perk 2008: 92-9) "Ali Paşa şiiirleri" diyebileceğimiz metinler de mevcuttur. Aşağıda bu şairler ve şiiirleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Nedîm (ö. 1730)

Paşa'nın hâmîliğini yaptığı en önemli Divân şairlerinden biri şüphesiz XVIII. asra damgasını vuran şahsiyetlerden olan Nedîm'dir. Nedîm'in Damad İbrahim Paşa'dan (ö. 1730) önceki hâmîsi Ali Paşa'dır. Şairin divânındaki ilk kasidesi "Kaside Der-Sitâyiş-i Ali Paşa" başlığını taşımakta ve

Başlayıp cûşişe tab'ımda mezâyâ-yı sühan

Mevchîz oldu yine lücce-i deryâ-yı Aden (Nedîm 2016: 23-9)

matla'ıyla başlamaktadır. 81 beyitlik bu kasidesinde Nedîm, Ali Paşa'yı hemen bütün medhiyelerde görülebileceği üzere, toplumca "üstün" sayılan vasıflarla övmekte ve tavsif etmektedir. "Açtı Ferhâd-ı hayâlîm bana bir nev ma'den" (b. 12) dediği şiiirinde aynı zamanda "yeniliklerle dolu" bir şiiir söyleyeceğini dile getirmekte olan şair, "tavr-ı nev-âyîn" le medh yapmak gereğini de vurgulamaktadır. Paşa'nın bir günlük harcının "Bedahşan ve Aden mahsülü" olduğu ifade edilirken müteakip beyitte onun "kılıç"ı üzerinde durulmaktadır. "Seyf-i meslûl-ı celâlet" olarak nitelendirilen bu kılıç, "zafer" için sonsuzluk suyu olurken "fitne" için harman yakan bir şimşek gibidir. Ali Paşa o kadar yüce bir kişidir ki Rüstem, onun çizmesine kaşlarını nalçe yapmaktadır. Onun feleğine şafağın yüceliği örtü olurken heybet sandalına ise atlas feleği yelkenliktir. İbn Hâcib, Paşa'nın cömertlik haremine ancak kapıcı olabilirken Mîr Sadr'ın da sığınacağı yer Paşa'nın "nal"i olabilir. Şiiirde gökyüzü Paşa'nın ikbal yatağına bir micmer topu olurken ay, yattığı yere firuze leğenli bir mum olabilmektedir. Paşa'nın cömertliği o kadar fazladır ki bu durum şair tarafından Süheyl yıldızının ışığı gibi düşünülmüştür. Bu ışık yansısı Yemen, akik suyu üzerinde Nuh'un gemisine benzeyecektir. Bakışının feyzi çelikten bir aynaya düşse, yüzyıllık pası bir anda taze çemene çevirmektedir. Ali Paşa'nın hilmi, kahrı dile getirilen şiiirde, verdiği emirlerin tesiri üzerinde de durulmaktadır. Paşa'nın fermanını hâmile bir kadın uykusunda/rüyasında görse, çocuğu üveyik yavrusu gibi boynunda gerdanlıkla doğar denmektedir. Ali Paşa savaş sanatını o kadar iyi bilir ki bu durumu işitenlere Dârâ ve İskender'in harfi ile Giv ve Peşen'in sözü adeta gülünç gelmektedir. Lutfunun bir tatlı gülüşü âb-ı hayvân, kahrının soğuk nefesi ise külhan alevi gibidir. Süngü ve topuzunun vuruşuna güç yetirmek son derece zordur. Paşa'nın zihni de dokuz feleğe süratli bir yol göstericidir, vakarı toprağın merkezine, orada oturanlara yol yordam/ üslup tarz öğretir. Onun bindiği çelik bilekli at dahi Gav'ı inletmiş, dünyanın kolayca belini bükmüştür. Özellikleri o kadar fazladır ki güneş, âdeta başındaki bir yaradır ve eski felek ona kul köle olduğunu itiraf etmiştir. Nurlu bir cisim olarak anılan güneşin (dahi) Paşa'nın nuru yanında adı sanı geçmez. Paşa'nın boyun eğdirici gücü karşısında bütün âsiler zayıf/güçsüz hâle gelmiş ve artık hiç kimsede düşmanın hile yapacağı fikri kalmamıştır. Gerçekten Paşa gibi temiz yaradılışlı, güzel ahlâkın toplandığı bir kimse günlerin eline girmiş yani hiçbir zamanda görülmemiştir. Paşa'dan önce yaşayan şairler onun vasıfları görmedikleri/duymadıkları için hasret feryatları ruhlar meclisini doldurmuştur.

Nedîm’in Paşa hakkındaki ikinci şiiri, “Tazmîn-i Beyt-i Râsîh Der-Medh-i Sadrazam Ali Paşa” başlıklı taşır ve

Âlemin gördüm ki ebr-i feyzi bârân üstüne

Şevk müstevli tamâm eczâ-yı ekvân üstüne (Nedîm 2016: 29-32)

şeklinde başlar. Şiirde, Ali Paşa için Râsîh’in (ö 1731) meşhur “üstüne” redifli gazelini tazmîn eden Nedîm, 50 beyitlik bu kasidesinde Ali Paşa’yı; İskender tarzlı, en küçük şeyleri görüp fark edebilen hikmetli bir kimse olarak tanıtmakta onun zâtının hakanlardan yüksekliği vurgulamaktadır. Memleketi süsleyen sadrazam olarak belirtilen Paşa, aydınlık fikirli bir kimsedir ve güneş tıpkı pervane gibi onun ışığının üzerine titremektedir. Gökyüzünde görünenin Pervin yıldızı olmadığını, feleğin kâtibi Müşteri’nin, altından bir levha üzerine lacivert mürekkeple Paşa’nın fermanını yazdığını kaydeden Nedîm, Paşa için İran’ın meşhur kahramanlarından Sâm ve Nerîmân’ın üzerine hışımla at salsa haşmet tozu daha ilk saldırıda gözlerini kör eder demektedir. Düşmanları Paşa’nın döneminde selâmet bulamamış, yürüyen bir dağ gibi olan Ali Paşa aslan gibi düşmanlara saldırınca düşmanları âdeta tasvirdeki bir tilkiye dönmüşlerdir. Paşa son derece cömert, Hâtem-i Tâ’î gibi bir kimsedir. Genç yaşlı herkesi hükmü altına almış ve onun zamanında hiç kimse zor durumda kalmamış, harap hâlde olmamıştır.

Nedîm tarafından kaleme alınan ve

Gâhî sehâb-ı seyf ki hükmün revân verir

Ezhâr-ı bâğ-ı mülke su yerine kan verir (Nedîm 2016: 33-8)

matla’ıyla başlayan “Der-Sitâyiş-i Ali Paşa” başlıklı kasidede şair yine Paşa’nın övgüsünü yapmakta ve böylece Paşa’ya verdiği önemi ve duyduğu saygıyı dile getirmektedir. Ali Paşa’yı öncelikle Hz. Ali’yle aynı ismi taşıması sebebiyle öven şair, savaş günü kılıcının, Hz. Ali’nin kılıcından nişan verdiğini, cihanı fetheden bir aslan olduğunu, Paşa’nın gücünün çengelinin Kaf dağındaki Simurg’u dahi yuvasından ayırabileceğini vurgular. Bir zavallıya bir iltifat bakışıyla Cemşid ve Keykubad’ın malı mülkü kadar ev bark ihsan eder. Paşa’nın iyilik baharının bulutunun feyzi isterse kuru bir çöpe çimenlik servisinin cünbüşünü verebilir. Paşa, cihanın düşman saflarını yarıp geçen bir kahramandır. Onun atı öyle bir attır ki nalı hilalden ve mıhı ise yıldızlardan olmuştur. Ali Paşa’nın kılıcının üzerine bir kez küçücük sivrisinek konsa bütün dünyaya Cengiz Hanın kuvvetinin haberini verir. Onun dönemindeki neşe kadehinin feyziyle felek Zâl’ine gençliğin tazeliği gelmiştir. Ayrıca karınca gözlerine onun yüce kapısının toprağı ile sürme çekse Ferkadan yıldızı gibi parlar.

Seyyid Vehbî (ö. 1736)

Klasik Türk Edebiyatında özellikle yazmış olduğu *Sûr-nâme* ile şöhret bulan Vehbî de dîvânında Ali Paşa için söylenmiş iki kasîdeye yer vermiştir. Bunlardan birincisi “Kaşîde-i Bî-Hemtâ Der-Sitâyiş-i Şadr-ı A’zam Şehîd ‘Alî Paşa Der-Zemân-ı Aḥmed Ḥân” başlıklı ve

Leṭâfetde yine gülşen behište gıbta-fermâdur

Nihâlân-ı çemen serv ü girîban-sâz-ı Tübâ’dur (Dikmen 1991: 127-34)

matla'lı kasīdedir. Vehbī şiirinde Paşa'yı bütün faziletleri kendisinde toplamış bir bilgin, pençesi devletin nabzını tutmuş bir tabip olarak vasıflandırır. Parlak gönlü, Rabbānī ilhamın aynasıdır. Vücudu istek sahiplerinin secdegāhı, makamıysa mihrabıdır. O felek kadar kadri yüksek bir yöneticidir, ikbal meydanını aralamıştır. Şair, "Kaşīde-i Ğarrā Berāy-ı Şadr-ı A'zam Şehīd 'Alī Paşa" başlıklı ve

Ğademte ĥayr-ı kudūm ey sipeh-keş-i ġāzī

Hıdīv-i mülk-sitānuñ vezīr-i mümtāzı (Dikmen 1991: 134-8)

matla'lı diğēr kasīdesindeyse Ali Paşa'yı ġāzi ve seçkin bir vezir olarak anar, o şöhret ağacını feleğin burcuna dikmiştir. Savaşta Hz. Ali'nin vekilidir, olağanüstü bir gazada bulunmuştur. Hızlı atına binip hangi ülkeye gitse orayı Arabistan gibi toz altında bırakır. Anabolu'yu düşmanlarının başına dar etmiş, Gördüs'ü almıştır.

Vâsık (ö. 1751-2)

Ali Paşa için şiir söyleyen şairlerden biri Vâsık İlāhī-zāde Mehmed Emīn Efendi'dir. Şairin dīvânında bulunan bir kasīde "Şehīd-i Sa'īd Merhūm Dāmād 'Alī Paşa Ĥazretlerine Verdiğim Kaşīdedir" başlığını taşımakta ve

Te'āla'llāh zihī rüz-ı şarab-engīz ü ġam-fersā

Ki İslām oldu mansūr u muzaffer münhezim a'dā (Vâsık İlāhī-zāde Mehmed Emīn 2011: 91-3)

matla'ıyla başlamaktadır. Kasīdede Vâsık, öncelikli olarak muazzam, kara ile denizlerin şāhı olarak vafettiği III. Ahmed'in devrinde Ali Paşa gibi bir erin gelmesinin şaşkıncı olmadığını söyler. O padişahın has ve ekrem olan akrabası ve veziridir. Mora fethinde kahrının sesi âlemi tutmuş, savaş meydanında aslan gibi kelleler kesmiştir. İslam ordusu içinde Rüstem gibi hareket etmiştir. Onun yaptıklarını Zāl, Kahraman, İskender ve Dārā bile yapamamıştır. Düşmanlarının ortasına dalmış, melekler bile onun hareketlerini beğenmiştir. Ne zaman atına binse sarsar ve saba onun gerisinde kalmıştır. O seçkin ve olgun bir insan, âdil bir yönetici, halka yol gösteren bir mürebbi, istekleri gerçekleştiren biridir. Ali isimli ve görüntülüdür, kerem sahibi bir vezirdir, memleketi süslemiştir, Kahraman gibi saldırır, yol gösterir. İnsanların kalbini dil, kalem ve mal ile almak ona mahsûsdur. Kalem ve dil onu anlatmakta âciz kalır. Vezirdir, sahiptir, cihanı tutan bir yöneticidir. Cem'in tahtı ve eşi benzeri olmayan taht ona layıktır. Öyle kılıç sahibi bir kişidir ki Mesih bile gelse onun üslûbunu uygulayamaz. Mora'yı düşmandan temizlemiş ve büyük bir gaza yapmıştır. Şairin onun vasfını haşre kadar anlatması mümkün değildir. Vâsık, Allah'ın Ali Paşa'ya yardımcı olması, düşmanlarını tesiri altına alması duasıyla şiiri bitirir.

Neylî (ö. 1748)

Neylî de Ali Paşa için yazdığı şiiri dīvânına alan şairlerdendir. "Der-Vaşf-ı Vezīr-i A'zam Dāmād 'Alī Paşa Eş-şehīd" başlıklı kasīdenin matla' beyti

Yine aĥkāmın icrā kıлмаğa nevrüz-ı sultānī

Çemende eyledi tertīb-i dīvān-ı gül-istānı (Neylî 2005: 44-6)

şeklinde. Şair Ali Paşa'yı Osmanlı kanunlarının hāmisi, temiz yaratılışlı ve Bû Ali hikmetli bir zat olarak görür. O ilmi ve faziletiyle cihanı aydınlatmaktadır. Nizāmülmülk unvanı onunla sahibini bulmuştur. Neylî

bunun yanında “Tārîh-i Feth-i Mora” başlıklı 47 beyitlik şiirde de Mora’nın fethi hâdisesini anlatarak Ali Paşa’yı yüceltir. Şiir

Şâneke’llâh Mesîh-menkabetâ

Eyledün dîn ü devleti ihyâ (Neyli 2005: 59-63)

beytiyle başlamaktadır. Şair burada da Ali Paşa’nın din ve devleti ihya ettiğini söyler. Anabolu ve Gördüs’ün fethinden övgüyle bahseder. Ona göre Paşa memleketi süsleyen bir yöneticidir. Hz. Ali ile namdaştır ve padişahın akrabasıdır. Sultanın onun gibi bir yöneticiye sahip olması büyük bir nimettir. O, Hz. Süleyman’ın veziri Âsaf gibi, kendine emredileni ânında yerine getirir. Metin, Mora’nın fethine düşürülen tarihin yani 1127/1715’in ebcedle yer aldığı

Aldı cümle memâlik-i Morayı

Cüd u iqbâlle ‘Alî Paşa

beytiyle sona ermektedir.

Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî

Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî’nin yukarıda bahsedilen mecmûayı tertip etmesi dışında Ali Paşa için şiirler söylediği de görülmektedir. Dîvânda “Der- Hakk-ı Şehîd ‘Alî Paşa” adını taşıyan ve

Bahâr irdi yine sahn-ı çemen pür-zînet ü ferdür

Bihîşt-i câvidâniden cihânun lutfi berterdür (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî 2017: 81-7)

matla’ıyla başlayan 11 numaralı, 82 beyitlik kasîdesini şair, Paşa medhiyyesinde yazmıştır. Ali Paşa’nın, akıllı sahibi bir vezir, benzersiz bir bilgin olduğunu belirtip eşi benzeri olmayan zâtının yedi iklimde son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda Haydar-ı Kerrâr’la aynı adı taşımakta, velî işli bir sadrazam olduğu belirtilmektedir. O, cömertliği yayan ve zamanın parmakla gösterdiği, padişahın damadı, asrın biricigidir. Her ne emir verirse bütün âlem onun verdiği emre boyun eğmektedir. O, vezirlik dîvân-hânesine parlaklık verendir. Zafer sahibi, cihanı koruyan padişahın mutlak vekilidir. Eflatun, onun idrakinin yanında ders öğrenen bir talebe, zamanın Aristo’su ise adalet dîvânında bir köledir. Temiz gönlü, parlak hikmet güneşinin burcudur. Kalbinin haremî ise nurlu meleklerin arşıdır. Paşa’nın gönlü, suskunluk zamanında ilham verici bir hazinedir. Dili, söz söylemede parlak incinin oluşudur. Alnında keramet ay ışığı gibi görünmektedir. Sözündeki letafet ise tatlı can gibi gizlenmiştir. Cihan, yaratılışının güzelliğinden memnundur, âlem de lütfunun kölesidir. Bu güzel ahlâk, cömertlik, adalet, şefkat, fazilet ve kabiliyet şüphesiz başka hiç kimseye nasip olmuş değildir.

Sâmî’nin Paşa için yazdığı ikinci şiir, “Kasîde Berây-ı ‘Alî Paşa-yı Şehîd” başlığını taşımakta ve

Kasem be-nâm-ı Hudâ-yı müfettihü’l-ebvâb

Be-nûr-ı nâsiye-pîrâ-yı mefharü’l-eshâb (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî 2017: 87-92)

matla’ıyla başlamaktadır. Mezkur şiir, 57 beyitlik bir kasîde olup burada şair, âleme böyle zafer sahibi kahraman vezirin gelmediğini, onun muazzam ve derya gönüllü vezir olduğunu, onun yanında himmet denzinde dokuz

feleğin sadece âciz bir damlacık olabileceğini söyler. Vezirler içinde seçkin bir kimse olan Ali Paşa’nın zâtı, yokluk denizinin bulunmaz incisidir. Paşa, hükümetin sadaret makamında serinkanlı ve ağırbaşlıyken savaş zamanında şimşek gibi koşan erkek aslandır. Cömert eli, cihana zekat dağıtmaktadır. Kerem sahibi olan Ali Paşa’nın kapısı, insanların sığındığı bir yerdir.

Sâmî’nin Paşa’yla ilgili bir diğer şiiri, “Kasîde-i Tebrîk-i ‘Îd-i Ramazân Der-Medh-i Şehîd ‘Alî Paşa” başlıklı olup

Yine ‘îd-i Ramazân oldı şeref-bahş-ı cihân

İtdi îmâ-yı bisâta meh-i nev ref-i benân (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî 2017: 92-100)⁴

matla’ıyla başlayan bir tebrik-nâmedir. Cihanın övülmüşü, yüce şanlı veziri olarak belirtilen Paşa’nın alemine yalnızca parlak ayın eş, benzer olabileceği belirtilir. O, o kadar uğurlu bir vezirdir ki âdeta pergel noktası gibi, dönen felek onun talihinin yıldızı üstüne dönmektedir. Öyle bir vezirdir ki yolunun tozu, parlak güneşin altından yapılmış tacının süsü olsa yaraşır. Felek, dergâhının halkasını, parlak ayın kulağına bir kalender dervişi gibi küpe yapsa uygundur. Ali Paşa, izzet ve haşmet sahibi, insanların koruyucusu, zulüm ve pişmanlığı yok eden bir kimsedir. Osmanlı Devleti meşhur olduğundan bu yana, böyle Hz. Ömer adaletli, Hz. Ali yaratılışlı bir vezir gelmiş değildir. Paşa’nın yaptığı bütün beğenilmiş işler, Allah tarafından makbul kabul edilmekte, onun davranışları da Kur’an ve hadislere uymaktadır. Deniz dalgaları başını taştan taşa vurup çatlasalar da onun inci saçan elini taklit edemezler. Onun benzeri varsa o da aynadaki aksidir. Yoksa, o eşsiz inciye eş ve benzer bulunamaz. Soyuyla meşhur olmuş âlimler, dergâhında “ebced-hân” mertebesinde bile olamaz. O, bütün halkın efendisi, velinimetidir. Âleme sonsuz nimetlerini dağıtmıştır. Asrın şairlerine yapılan ihsanlar, Allah için, eskilerin lütuflarını unutturmuştur.

Bu konuda *Sâmî Divânı*’ndaki bir başka şiir de “Der-Midhat-ı Şehîd ‘Alî Paşa” başlıklıdır.

Ey vücudun sebep-i rif’at-i şân-ı devlet

Âstân-ı keremün kehf-i amân-ı devlet (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî 2017: 100-3)

matla’ıyla başlayan 36 beyitlik kasîdede şair, Ali Paşa’yı öncelikle vezirliği, cömertliği, akli ve tedbiriyle övmektedir. Paşa’nın cömertliği, Hâtem-i Tâ’î’nin faziletini kıskandıracak derecededir. O, akli ve tedbiriyle devletin Aristo’sudur. Halk gösterdiği ihsanlarla âdeta akideyle beslenmiş gibidir. Zira âdeta devletin ağzı, şükürünün şekeriyile dolmuştur. Şerefli zâtı gibi seçkin bir vezir hatırlanmamaktadır. Dünyaya onun gibisi gelmemiş, devletin gözü onun benzerini görmemiştir. Parlak incili vezir-i azam, yüce kıymetli bir vezirdir. Ayağının nakışı, devlettekilerin başına taçtır.

Arpaemîni-zâde’nin Ali Paşa hakkında kaleme aldığı bir diğer şiir, “Târîh-i Sadâret-i ‘Alî Paşa-yı Şehîd” başlığını taşımaktadır.

Merhabâ ey eser-i müjde-i cân

⁴ Kasîdenin bir tebrik-nâme olarak değerlendirilişi için bkz. İbrahim Halil Tuğluk (2010), “Divan Şiiri’nde Manzum Tebrik-nâmeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 42: 54.

K'oldı leb-rîz-i safâ kevn ü mekân (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmi 2017: 155-60; Tuğluk 2010 : 59)

beytiyle başlayıp Ali Paşa'nın sadarete geliş tarihinin, yani 1125/1713'ün ebcedle işaret edildiği

Didi târîhini dil müjde-künân

Mühre geldi 'Alî paşa ile şân

beytiyle tamamlanmaktadır. 54 beyitlik mesnevî tarzında kaleme alınan bu tarih manzumesinde Paşa, temiz yaratılışı, İbn Sînâ gibi kabiliyetli, Aristo gibi hikmetli, Eflatun gibi akıllı olarak anlatılmaktadır. İlim, irfan, takva sahibi olması, adaleti, söz söyleme kabiliyeti, padişahın damadı olması vb. özellikleri dile getirilmektedir.

"Târîh-i Feth-i Gördös Berây-ı Şehîd 'Alî Paşa" başlıklı ve

Hazret-i hân Ahmed-i gâzîvezîr-i a'zâmın

Eyleyüp serdâr taht-ı mülket-i ma'mûreden (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmi 2017: 160)

beytiyle başlayıp Ali Paşa'nın Gördös'ü fethi tarihini, yani 1127/1715'i işaret eden

Olıcak galtîde-ser a'dâ didüm târîhini

Gördösi aldı 'Alî paşa ön evvel Moradan

beytiyle biten 5 beyitten oluşan tarih şiiri de Paşa'yla ilgilidir.

Paşa'ya eserinde geniş yer ayırdığı görülen Sâmi'nin "Kasîde ve Târîh-i Feth-i Mora Berây-ı Şehîd 'Alî Paşa" başlıklı

Âferîn sad âferîn ey Kahramân-ı rûzgâr

Bâreka'llâh bâreka'llâh ey vezîr-i kâm-kâr (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmi 2017: 161-2)

beytiyle başlayıp Mora'nın feth edildiği 1127/1715 tarihini işaret eden

Sâmiyâ bu feth-i 'âlinün didüm târîhini

Sa'y ile aldı Mora mülkin vezîr-i kâm-kâr

diye biten 22 beyitlik bir manzumesi de bulunmaktadır. Burada Ali Paşa, zamanın Kahraman'ı olarak nitelendirilmekte, muradına ermiş, Aristo şöhretli bir vezir olarak anlatılmaktadır. İskender alemlî bir başkomutan, kılıç ve kalem sahibi, aynı zamanda savaş ormanının erkek aslanı olarak betimlenmektedir. Marifetin, yiğitliğin, himmetin sahibi olan Paşa, zatında büyük kimselerin olgunluğunu toplamıştır. O, Mora'yı fetheden, temiz şöhretli bir vezirdir. Allah, onun ömrünü arttırsın ve nice zaferler ihsan eylesin denilmektedir.

Arpaemîni-zâde Sâmi'nin "Kasîde Der-Sitâyiş-i Sadr-ı Şehîd 'Alî Paşa Nazîre-i 'Örfî" (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmi 2017: 413-7) başlıklı Farsça kasidesi de Şehîd Ali Paşa için yazdığı şiirlerdendir. Bunların haricinde şairin Ali Paşa'nın emriyle kaleme aldığı, Edirne ve kışından bahseden bir kasidesi daha vardır. Şiir

Şitâda Edrine şehri garîb hâletde

Ki i'tidâl ile âb u hevâ bürûdetde

matla'ıyla başlamaktadır ve ağır kış şartlarında III. Ahmed'in Edirne şehrine gelişi vesilesiyle yazılmıştır.⁵

Edirneli Kâmî (ö. 1724)

Şairin "Der-Hakk-ı Dâmâd 'Ali Paşa" başlıklı,

Yine birkaç güher-i bî-bedeli tab'-ı selim

Eyledi nâm-zed-i nâtika bâ-feyz-i 'amîm (Edirneli Kâmî 2017: 66-8)

matla'lı kasîdesinde Ali Paşa, vezirlerin iftiharî, devletin sadaret makamının göz alıcı parlaklığıdır. İrem bağının yaban gülü olduğu kadar cömertlik gülbahçesinin de gülüdür. O, nimet ve naz bahçesini büyütendir. Konuşması şeker gibiyken, temiz lehçesi Tesnîm ırmağını susatandır. Paşa'nın mizacının goncası dehre koku saldığından bu yana Hıta ve Hoten âhularının bağı kan olmuştur. İnci saçan sözleri herkese lütuf sunsa, sadef sonsuza kadar nisan yağmurunun damlasına ağız açmaya ihtiyaç duymaz.

"Der-Menkabet-i Dâmâd 'Ali Paşa-yı Şehîd Rahimehu'llâhu Te'âlâ" başlıklı ve

Kalem kim nükte-senc-i milket-i ma'nâ vü inşâdur

Bir gûne mû-şikâf-ı dikkat-i mebhasla gûyâdur (Edirneli Kâmî 2017:68-70)

matla'lı kasîdesinde ise Ali Paşa, fazilet ve bilgi cihanının hükümdarı, âlim ve fâzıl bir vezir anlatılmakta ve onun devletinin sonsuzluğunun herkese sermaye olduğu belirtilmektedir. O, izzet bağının hoş gidişli taze bir fidanı, devletin gül köküdür. Adalet ülkesinin tahtını süsleyen, benzersiz bir kimsedir. Dünya bağı, yaratılışının güzelliği sebebiyle bir hayat bulmuş, nurlu yüzü, feyz bağışlayan baharın kıskandığı olmuştur. Dindar bir kimse olan Paşa'nın, her nüktesi "fesahat" saçmaktadır.

Kâmî'nin "Ramazâniyye Berây-ı Dâmâd 'Ali Paşa Rahmetu'llâhi 'Aleyhi" başlıklı,

Yevm-i şek diyü boğaz cengin iderken rindân

Zâhir oldı 'alem-i nusret-i şehri Ramazân (Edirneli Kâmî 2017: 70-2)

matla'lı kasîdesi 30 beyitten oluşmaktadır. Kasîde içinde dikkat çekecek ifadelerden biri, Paşa'nın "melek-şîme" yani melek gibi bir insan olarak tanımlanmasıdır. "Ali-sîretli" olan Paşa'nın nurlu alnı, irfan sabahının feyziyle doludur. Dinin koruyucusu olduğundan onun döneminde şeriat, şevket ve şan bulmuştur. Kasîde, Paşa'nın nice Ramazanlara erişmesi, devletinin daim olup kadrinin artması duasıyla tamamlanmaktadır.

Şairin "Kasîde-i Musammat Berây-ı 'Ali Paşa-yı Şehîd" başlıklı ve

Bahşâyîş-i feyz-i sâkârî

Açdı yine bâğ u lâlezârî

Gül-bûy-ı nesîm-i nev-bahârî

'Âşüfte-dimâg idüp hezârî

⁵ Bu şiirle ilgili bkz. Fatma Sabiha Kutlar, "Klasik Türk Şirinde Şehir Hicviyeleri ve Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî'nin Edirne Kasîdesi", *Turkish Studies*, vol. 6/2, Spring 2011, p. 1-16.

Her nağmesi âteşîn-nevâdur (Edirneli Kâmî 2017: 101-4)

bendiyle başlayan şiiri, oldukça uzundur ve 15 bendden oluşmaktadır. Şiirde şair Paşa'yı, İbn Abbâd, Hz. Ali, Tehemten ve İskender'e atıf yaparak anlatmaktadır. Paşa'nın değişik vasıflarına değinilen manzumede o, padişahın damadı, padişahın vekili, yiğitliği bütün dünyayı dolduran, ikbal bağının baharı olarak betimlenirken kaleminin her müşkülü çözdüğü de vurgulanmaktadır. O kadar iyi bir savaşıdır ki Avrupalılar ile yaptığı savaşlarda âdeta kaplanın bile ödünü patlatmıştır.

"Terci' Berây-ı Dâmâd 'Ali Paşa-yı Şehîd Der-Feth-i Memleket-i Mora" başlıklı ve

Ey cihânun âsaf-ı kişver-güşâ İskender'i

Şehriyâr-ı a'zamun dâmâd-ı vâlâ-gevheri (Edirneli Kâmî (2017: 104-7)

beytiyle başlayan manzume ise 5 bendden oluşmaktadır. Mora'nın fethi üzerine yazılan bu manzumede, daha ilk bendin ilk beytinde ülkeler fetheden cihanın İskender'i olarak nitelenen Ali Paşa, yüce padişahın da yüce cevherli damadıdır. Onun şerefli namını duyan düşmanın kalbi paramparça olmuştur. Zira o, Hz. Ali'nin kılıcının verdiği korku gibi tesir etmektedir. Vasıta beyitlerinin ikinci mısraları Nef'î'nin (ö. 1635) Sultan Osman için yazdığı meşhur medhiyeden alınan bu şiirde, Paşa'nın fikri, kılıcı, kıymeti, adaleti, bahtı, yüceliği, bilgisi, fazileti, meclisi, gazası vb.den bahsedilmektedir.

"Der-Hakk-ı Dâmâd 'Ali Paşa" başlıklı,

Ey ser-âmed vezir-i kadr-şinâs

İbni 'Abbâd olur mı sana kıyâs (Edirneli Kâmî 2017: 119-22)

matla'lı şiiri, 41 beyitten müteşekkildir ve mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Paşa'nın vezirliğinden, ikinci bir Âsaf olduğundan, konuşmasının güzelliği karşısında bülbülün bedeninin parça parça hâle gelmesinden, aklından, kaleminden, yaratılışından ve huyunun güzelliğinden, gönlünden, adlinin zulmün zerresini bırakmadığından, elinin açıklığından, temiz zihninden vb. bahsederek övgüsü yapılmaktadır. Kâmî, "ey mükerrerrem vezîr-i vâlâ-câh" seslenişiyile Paşa'dan yardım istemekte ve kendisine sahip çıkmasını dilemekte, ayağının toprağına geldiğini, kendisini reddetmemesi isterken aynı zamanda Paşa'nın sadaret makamında devamlılığı ve her isteğine ulaşması için de dua etmektedir.

Edirneli Kâmî'nin "Târîh Berây-ı Velâdet-i Necl-i 'Ali Paşa" başlıklı,

Hoşâ subh-ı ferah-bahşâ dem-i ferhûnde kim toldı

Cihân âvâze-i sad-müjde-güyân-ı meserretle (Edirneli Kâmî 2017: 138)

beytiyle başlayan ve Ali Paşa'nın oğlu Ahmed Beyin doğumu olan 1119/1707-8 tarihini veren

Vücûda geldügin güş eyleyüp Kâmî didi târîh

Mu'ammer ide Hak Ahmed Bigi iclâl u devletle

beytiyle biten tarih şiirini, “Târîh Berây-ı Tezevvüc-i ‘Ali Paşa” (Edirneli Kâmî 2017: 142) takip etmektedir. Anılan tarih manzumesi, Ali Paşa’nın evlilik tarihi olan 1125/1713-4’e işaret eden Arapça şiirdir. Yine “Târîh Berây-ı Şehâdet-i ‘Ali Paşa” başlıklı,

Küffâr-ı hâksâra i’ânet degül midür

Dîn uğrına gazâda şehîdüñ şemâtetî (Edirneli Kâmî 2017: 146)

beytiyle başlayıp Ali Paşa’nın şehadet tarihini veren

Düşdükde iki zahm ile târîhini didüm

Oldı ‘adûya ‘ıyd ‘Ali’nüñ şehâdeti

ifadeleriyle biten 5 beyitlik tarih manzumesinde, din uğruna yapılan savaşta şehitlik mertebesine ulaştığı, Paşa’nın huzuruna doğru yoldan sapmış hırsızları uğratmadığı belirtilerek onun şehadetinin düşmanları için bir “bayram” olduğunu da vurgulanmaktadır.

Kâmî Dîvânı’nın Ali Paşa’dan bahseden son şiiri “Der-Vasf-i Mektûb-ı ‘Ali Paşa” başlıklıdır.

Bu ne mektûb-ı pür-letâfetdür

Hırz-ı cân olsa cânâ minnetdür (Edirneli Kâmî 2017: 191-2)

matla’ıyla başlayan ve Ali Paşa’nın göndermiş olduğu mektubun medhedildiği 8 beyitlik bu manzumede mektubun, inceliklerle, güzelliklerle dolu olduğundan, hoş ibarelerinden, noktalarından, edâsından, bu sebeple okunmaya bile hacet olmadığından bahsedilir. Bu mektup, “hırz-ı cân”dır, “nâme-i neşât-efzâ”dır. Hicranla dolaşanlara vuslat çeşmesinin lülesi gibidir. Buna mektup denilemez, zira o belâgat gül bahçesinin goncasıdır.

Vak‘anüvis Râşid Efendi

Yazmış olduğu tarih kitabında da Ali Paşa’dan ve icraatından uzun uzadıya bahseden Râşid’in dîvânında “Der-Sitâyiş-i Dâmâd-ı Şehryârî ‘Alî Pâşâ” başlıklı

Sepîde-dem ki esüp yağdı dehre berf ile bād

Görindi lâzime-i faşl-ı dey mübârek-bād (Günay 2001: 126-32)⁶

matla’lı şitâiyyede Paşa “vezîr-i kevkebe-pîrâ-yı mesned-i iclâl, müşîr-i debdebe, müsâhib-i suhan-ârâ-yı bezm-i sultânî, nedîm-i meclis-i hâs-ı şeh-i huçeste-nijâd, sipihr-i kevkebe-i izz ü şân” gibi sıfatlarla övülmektedir. Başlıksız olan

Hzret-i zehhâr-kerem şâhen-şeh-i gerdün-‘âzamet

Ya ‘nî düstür-ı mübârek-pey-i ferhunde-mesîr (Günay 2001: 132)

⁶ Bu eserle ilgili bir tez daha bulunmaktadır. Bkz. Halit Biltekin (1993), *Vak‘a-nüvis Râşid Efendi ve Divanı’nın Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi. Bu çalışmada ilk tez referans olarak alınmıştır.

matla'lı kasîdedeyse kerem denizi, âsuman mertebeli, ülkeler alan sultanın damadı, seçkin yaratılışlı, benzeri görülmemiş kâmil, Mora memleketinin fâtihi, düşmana haddini bildiren, din hizmeti için çalışan biri olarak adlandırılır.

“Nev-rüziyye Der-Sitâyiş-i ‘Alî Pâşâ” başlıklı

Yine dünyâya feyz-i nev-bahâr behcet-efzâdur

Yine vaqt-i tarab hengâm-ı gül-geşt-i temâşâdur (Günay 2001: 133-7)

matla'lı kasîdede, şaire göre nevruz gelmiştir ama gönüllerin açılmasının sebebi Paşa'nın lütfudur. “Kerîm-i Murtaza-fitrat, emân-ı mülk ü millet, emîn-i zıll-ı Mevlâ, Felâtun-ı hakikat-senc, Aristo-yı hıred-zâ” gibi olan Ali Paşa'nın adı bile şanının yüceliğine delildir. Onun inci saçan avucunun deniz olarak adlandırılması yerinde olur. Dünyaya daha önce de kemal sahipleri gelmiştir ama Paşa bunların arasında hem bağış sahibi hem olgun akıllı hem söz üstadı hem de himmet, fazilet ve âtîfet sahibi olmasıyla dikkat çeker. İrfanın eskimiş, yıpranmış vücuduna lütfuyla ruh vermiştir.

“Der-Sitâyiş-i Şehîd ‘Alî Pâşâ” başlıklı

Olmaz ef'âl-i İlahiyye hikemden hâlî

Çeşm-i 'ibretle bâkan vâkıf olur esrâra (Günay 2001: 138-9)

matla'lı kıt'ada Ali Paşa muazzam, cihan ayanlarının benzerini görmediği seçkin vezir olarak karşımıza çıkar ve son olarak “Kaşîde Der-Vaşf-ı Hâzret-i ‘Alî Pâşâ” başlıklı

Müjde ey dil mesned-ârâ-yı 'adâletdür gelen

Şahramân-ı düşmen-endâz-ı şalâbetdür gelen (Günay 2001: 139-42)

matla'lı şiirde, şairin Paşa'yı adalet tahtını süsleyen, fazilet sahiplerinin rütbesini anlayan, kötü yaratılışlıları âzürde eden, sabahat bahçesinin gülen çehresi, ihsan mücevherini saçan, kılıcının korkusuyla düşmanları titreten, bahçeye taze can veren, temiz yaratılışlı, saadet güneşi olarak yücelttiği görülür. Râşid'in tarih şiirleri de vardır. Birinci şiir

Âşaf-ı a'zam sipeh-sâlâr-ı İskender-şaşem

Hâzret-i düstür-ı zî-şân-ı şeh-i vâlâ-neseb (Günay 2001: 240-1)

beytiyle başlayıp

Râşidâ 'arşa yazıldı böylece târîh-i feth

Mora'yı birden 'Alî Pâşâ 'adûdan aldı heb

beytiyle bitmektedir. Mora'nın fethine tarih düşürülen şiirde Paşa'nın İskender'in hizmetkârı olduğu bir kumandan, zekâ, fazilet ve irfanı kendinde toplayan devlet tahtına daha önce onun gibisi gelmemiş bir yönetici olduğu söylenir. Ali Paşa Mora'yı fethetmek için meşakkatli bir yola pervasızca atılmıştır. İkincisi

Sipeh-sâlâr-ı dîn dâmâd-ı sulţânî 'Alî Pâşâ

Her işde dâver-i dehrûn du'â-yı hayrını aldı (Günay 2001: 241-2)

beytiyle başlar,

Gelüp bir müjde-res orduya Râşid didi târîhin

Tonanma-yı hümâyûn harb ile İstendil'i aldı

beytiyle biter. İstendil'in alınışına tarih düşürülen şiirde, Ali Paşa'nın donanmayı adanın üstüne gönderip büyük bir cenkle fethettiği anlatılır. Üçüncü şiir

Ta'âl-Allâh zihî âşâr-ı hayr-ı bahtiyârî kim

Müyesser eyledi Hakk şehr-yâr-ı 'âleme hâlâ (Günay 2001: 242-4)

beytiyle başlar,

Leb-i tahsîn-i Râşid'den de oldı ceste bir târîh

'Aceb âsânlık ile aldı Gördös'i 'Alî Pâşâ

beytiyle tamamlanır. Gördös'ün alınışına tarih düşürülen şiirde, önce Sultan III. Ahmed övülür, onun Paşa'yı ikbalin yüce tahtına getirdiğinden bahsedilir. Paşa, Aristo, Hz. Ali ve İbn Sînâ gibi kimselere benzetilir ve benzeri görülmemiş bir kale olan Gördös'ü düşman elinden aldığı ifade edilir. Dördüncü şiir "Târîh-i Berây-ı Feth-i Mora" başlıklı olup ilk beyti

Muşhaf-ı râyât-ı iqbâlündür ey şadr-ı güzîn

Vefk-ı gerdün zîb-i devlet nüsha-i bâzû-yı dîn (Günay 2001: 245-8)

şeklinde, son beyti ise

Yine iqbâl ile bi'l-cümle kıla'ın feth idüp

Mora'yı kıldı 'Alî Pâşâ bilâdü'l-müslimîn

şeklindedir. Başlığından da anlaşılacağı üzere Mora'nın fethinden bahsedilen manzumede Paşa muzaffer bir kumandan olarak tanımlanır, o derece üstün ve yücedir ki yeni ay onun adına ancak bir koşum olabilir. Nusret bayrağını feleklerin kulesine asmıştır. Yaptığı gaza ruhlar âlemine bile müjde olmuştur. Gaza sırasında kahr kılıcının korkusundan dünya annesi çocuğunu düşürmüştür. Gördös, Anabolu gibi yerleri fethetmiştir. Melekler bile Hz. Ali'nin vekili olan Ali Paşa'ya "sad âferîn" demişlerdir. Paşa Mora'yı İslam beldesi hâline getirmiştir. Dîvânda yer alan beşinci ve en son tarih şiiri ise

Yine bād-ı murād esdi mehebb-i 'avn-ı Mevlâ'dan

Açıldı şukka-i naşr u zafer râyât-ı 'ulyâdan (Günay 2001: 248-56)

beytiyle başlamakta,

'Alî Pâşâ İnaboli'yı da feth eyledi hâlâ

Alındı Hakk virüp ser-hadd-i Mora cünd-i a'dâdan

ifadeleriyle sona ermektedir ve 125 beyitle en hacimli olanıdır. Şiirin sonunda Anabolu'nun fethine düşürülmüş tarih bulunmaktadır. Padişahın rızasını gözeten Ali Paşa, ölü cihanı Hz. İsa gibi ihyâ etmiştir. İşlerinde hakkaniyetle davranmıştır. Deniz ve madenler biraya gelseler onun kadar ihsan cevheri saçamazlar. Bazılarıyla barış, bazılarıyla savaş yapmıştır ve Mora'nın küfre gark olduğunu görünce sefere çıkmıştır.⁷

İzzet Ali Paşa (ö. 1734)

Nedîm'in yakın dostlarından ve takipçilerinden olan İzzet Ali Paşa da Şehîd Ali Paşa için şiir yazmış Dîvân şairleri arasındadır. Onun dîvânında bulunan "Sıtâyîşgerî-i Evşâf-ı Dâmâd-ı Şâh-ı Cihân-ârâ 'Ali Paşa-yı Âşaf-râ 'Aleyhi'r-rahmeh" başlıklı ve

Sipîde-dem ki esüp sūy-ı bâğa bād-ı şimâl

Zemîn-i gülşeni güllerle itdi māl-â-māl (Aypay 1998: 69-75)

matla'lı 76 beyitlik kasidede şair, Paşa'yı adaleti süsleyen, benzersiz bir vezir olarak anlatmaktadır. O, fazilet ve cömertlik denizi, Büzürce mihr anlayışlı, Zahîr gibi şerefli, fazilet ve olgunluk sahibi, lütuf ve himmetlerin gökyüzü, benzersiz bir efendi, padişah damadı, son derece nâzik bir devlet adamıdır. İffetinin olgunluğuna, melekler bile gönül bağlamıştır. Onun döneminde herkes rahat yaşamış, üzüntü ve sıkıntı sebebiyle ağlayan bir göz dahi görülmemiştir.

"Târîh Berây-ı Fetih-i Cezîre-i Mora" başlıklı

'Alî Paşa-yı 'âdil şadr-ı kâmil âşaf-ı fâzıl

Ki oldur muhterem dâmâd-ı şâh-ı ma' delet-pîrâ (Aypay 1998: 122-3)

beytiyle başlayıp iki yerinde (11. ve 13. beyitler) Mora'nın fethine düşürülen tarih bulunan bu manzume, Paşa'nın adaleti, fazileti ve olgunluğunun vurgulanmasıyla başlamaktadır. Kahramanlığıyla Rüstem, kuvvetiyle Kahraman, hücum etmesiyle Neriman gibi olan Ali Paşa, anlayışlı, temiz kişilikli bir vezirdir. Kahramanlığı üzerinde de durulan bu manzumede, savaş ormanının kükreyen aslanı (Ali Paşa) ininden çıktığında tilki gibi olan düşmanın buna asla dayanamayacağı belirtilir. Paşa'ya "bî-hem-tâ" sıfatını da veren şair, onun Mora'yı savaşıarak aldığını da hatırlatmaktadır.

"Târîh Berây-ı Câmî'-i Dâmâd 'Alî Paşa Der-ser-ğadd-i Hotin" başlıklı

Müşîr-i bî-mu'âdil şadr-ı kâmil âşaf-ı fâzıl

'Alî Paşa-yı dâna-dil vezîr-i a'zam-ı ekrem (Aypay 1998: 124)

matla'lı 10 beyitlik tarih manzumesinde, eşi benzeri olmayan bir vezir, kâmil, fâzıl olarak belirtilen Paşa'nın döneminde bütün âlemin kalp huzuru ile baştan başa rahat içinde bulunduğu, âlemi süsleyen temiz yaradılışının ezelden Allah tarafından isabetli yoğurulmuş olduğu ifade edilen şiirde, Hotin kalesinin sağlamaştırıldığından,

⁷ Râşid, III. Ahmed'in çiçek hastalığından iyileşmesi üzerine yazdığı sembolik mesnevîsi *Sıhhat-âbâdda* da "Âğâz-ı Senâ-yı Şadr-ı A'zam" kısmında 580-612. beyitler arasında Şehîd Ali Paşa'nın övgüsünü yapar. Metin, "Düstûr-ı mükerrem-i mufahham/ Dâna-yı cihân vezîr-i a'zam" şeklinde başlar (Türkoğlu 2015: 99).

burada bir cami yaptırıldığından ve bu mabedin "zibâ" olduğundan bahsedilmekte ve sonunda Ali Paşa'nın 1129/1716-7'de yaptırdığı camiye

Düşerse böyle târîh-i muşanna' bir düşer 'İzzet

Bu zibâ ma'bedi yaptı cenâb-ı âsaf-ı efham

şeklinde tarih düşürülmektedir.

Osman-zâde Tâ'ib

XVIII. yüzyılın bir başka dikkate değer şairi ve Ali Paşa'yla ilgili şiirler kaleme alan Osmanzâde Ahmed Tâ'ib, *Dîvânında* Ali Paşa için yazdığı "Berây-i Fetih-şüden-i İnâbôli" başlıklı ilk tarih manzumesine

Ta'âla'llâh zihî feyz-i ilâhî 'avn-ı Bârî kim

Ebü'l-feth oldu düstür-ı zafer-pîrâ 'Alî Pâşâ (Sâdâvî 1987: 377)

matla'ıyla giriş yapmış,

Yed-i iclâl ile göğe döge ceng eyleyüp hâlâ

İnâbôliyi aldı sekiz günde 'Alî Pâşâ

makta'ıyla bitirmiştir. Şair "Ebu'l-feth ve düstür-ı zafer-pîrâ" diye adlandırdığı Ali Paşa'nın beş günde Gördüs'ü sekiz günde ise Anabolu'yu aldığını ifade etmiştir.

Eserdeki ikinci şiir "Berây-ı Şehâdet-i Şehîd 'Alî Pâşâ" başlıklı

Ğır-ra-mest-i devlet-i diğ-rûze iğbâl oldu hayf

Şadr-ı mülk-ârâ 'Alî Pâşâ-yı Haydar-dâr ü şîr (Sâdâvî 1987: 403)

matla'lı

Gûş iden nâ-çâr târîhin didi nâliş-künân

İnhizâm oldu me'âl-i sû'-i tedbîr-i Vezîr

makta'lı tarih şiiridir. Paşa'nın ülkeyi süsleyen, Hz. Ali gibi savaşmaya muktedir, ülkeler almakla şöhret kazanmış bir kahraman olduğunu söyleyen Tâ'ib, öğütleri dinlenmediği için vefat ettiğini belirtip ölüm tarihini düşürmektedir.

Tâ'ib'in bir diğer şiiri doğrudan Paşa'nın Gördüs'ü fethetmesiyle ilgili 2 beyitlik bir tarih şiiridir.

Nizâmu'l-mülk 'Alî Pâşâ-yı gâzî

Bu fetih ile idüp tekâmîl-i nâmûs

Yazıldı nâsa târîh-i bişâret

Alındı beş gün içre hışn-ı Gerdüs (Sâdâvî 1987: 404)

Görüldüğü gibi şair burada da Paşa'yı mülke nizam veren, gâzi, fetihle namusu tekmil eden bir zât olarak tavsif etmiştir. Ali Paşa'nın Mora'yı fethi üzerine yazdığı

Muşhaf-ı râyât-ı iqbâlündür ey sadr-ı güzîn

Vefk-ı gerden-zîb-i devlet nüsha-ı bâzû-yı dîn (Sâdâvî 1987: 423-8)

matla'ıyla başlayan tarih kasidesini ona sunan Osman-zâde'ye Paşa tarafından "iki yüz müselsel sikke-i hasene ihsân" edilmiştir (Ali Canib 1928: 107). Şiir

Yine iqbâl ile bi'l-cümle kılâ'ın feth idüp

Mora'yı kıldı 'Alî Pâşâ bilâdü'l-müslimîn

beytiyle sona ermektedir. Tâ'ib "sadr-ı güzîn" olarak adlandırdığı Paşa'nın hükmünün Hindistan ve Çin'e kadar ulaşabileceğini söylediği şiirinde yeni ayın onun adına altın bir koşum olabileceğini, kılıcının ise fetih ve zaferin aynası olduğunu ifade eder. Paşa feleklerin kulesine sancağını asmıştır, onun fethi gibi bir fetih Hayber'den beri görülmemiştir. Din düşmanlarına kılıç çalmıştır, yaptığı gaza ile o derece dehşet salmıştır ki dünya annesi korkusundan çocuğunu düşürmüştür. İlk önce Gördüs'ü almış sonra Anabolu'yu fethetmiştir. Can korkusundan Frengin başına felekler dar olmuştur. Melekler bile Paşa'ya "sad âferîn" demişlerdir. Yaptığı fethi yeryüzü ve gökyüzünün sakinleri anlatır. Mora'yı Müslüman beldesi hâline getirmiştir.

Osman-zâde Tâ'ib'in dîvânında yer alan son şiir "Berây-ı Feth-i Qal'a-i Mora" başlığını taşıyan bir tarih şiiridir. Şiirin ilk beyti

Şeh-i şâhib-megâzî Hâzret-i Hân Ahmed-i Gâzî

Mora fethine serdâr itdi düstûr-ı zafer-yâri (Sâdâvî 1987: 456)

son beytiyse

Sürüş-ı 'arş-ı Raḥmânî didi târîhini Tâ'ib

'Alî Pâşâ Morayı aldı bozdı cünd-i küffârı

şeklinde olup şair Paşa'yı zafer yoldaşı olan bir zât, Haydar gibi hamle eden bir aslan olarak tavsif eder.

Şeyhülislâm İshak Efendi (ö. 1734)

Lale devrinin meşhur şeyhülislâm şairlerinden olan İshak Efendi, Ali Paşa için 4 şiir yazmıştır. Bunlardan ilki "Der-Sitâyîş-i Silâh-dâr Paşa" başlıklı ve

Hoşâ dem kim nesîm-i luḫf-ı Yezdânî vezân oldı

Cihân ser-tâ-be-pâ bu luḫf ile reşk-i cinân oldı (Doğan 1997: 184-7)

matla'lı kasidedir. Burada Paşa'nın devrinde herkesin mutluluğa ulaştığını söyleyen şaire göre, maarif pazarı yine onun devrinde hararetlenmiştir. Dergâhının tozu can gözüne sürme gibi çekilmiş, insanlar ve cinler, onun eşliğinin örtüsünü öpmüştür. Kadrinin derecesi Ferkadan'a kadar ulaşan Paşa'nın kılıcı da Zülfikar'a

benzemektedir. Beline Süreyya yıldızı altın bir kemer olsa yaraşır. Rüstem gibi kuvvetli olan Paşa, Hüseyinî tiynetli ve yüce makamlıdır.

Şeyhülislam İshak’ın diğer şiiri yine “Der-Sitâyiş-i Şadr-ı Şehîd ‘Alî Pâşâ” başlıklı ve

Cenâb-ı hazret-i dâmâd-ı şâhenşâh-ı ‘adl-âyîn

‘Alî Pâşâ-yı ‘âlî-câh ol dâdâr-ı cûd-îcâd (Doğan 1997: 256-7)

matla’lı kasidedir. Buradaysa Şehîd Ali Paşa’nın padişahın damadı olduğunu vurgulamış, makamının yüceliğini, Mora’yı düşmandan aldığı, bende ve âzâd olanların onun devrinde şeref bulduğunu, İstanbul’u ihyâ ettiğini anlatmıştır.

Şair Paşa’nın sadarete gelişi ve yaptırdığı çeşme için de birer tarih şiiri yazmıştır. Bunlardan ilki “Târîh-i Şadâret-i Şehîd ‘Alî Pâşâ Raḥimehu’llâh” başlıklı

Cenâb-ı hazret-i dâmâd-ı Sulţân Aḥmed-i ‘Âdil

‘Alî Pâşâ ki zât-ı pâkidir tâbende mihr-i cûd (Doğan 1997: 285)

beytiyle başlayan ve 1125/1713-4 tarihine işaret eden

O dem şad şevk ile İshâk-ı dâ’î didi târîhin

‘Alî Pâşâ-yı ekrem oldı zîb-endâz-ı şadr-ı cûd

beytiyle biten şiiirdir. Ali Paşa’nın özellikle cömertliğine işaret edilen şiirde İshak, Paşa’nın pak zâtının parlak bir cömertlik güneşi olduğunu söyler, onun yaratılışı dünyayı nurlandırmıştır, kerem, ikbal ve haşmet sahibidir.

Şairin diğer tarih şiiri ise Paşa’nın Tersane’de yaptırdığı çeşme için yazılmış olan “Târîh-i Çeşme-i ‘Alî Pâşâ” başlıklı,

Bâreka’llâh ey vezîr-i a’zam-ı şâhib-‘aşâ

Eylemiş zâtîñ ebu’l-ḥayrât Rabbu’l-‘âlemîn (Doğan 1997: 295-6)

beytiyle başlayıp, çeşmenin yapıldığı 1119/1707-8 tarihinin kaydedildiği

Şevk ile İshâk-âsâ didiler târîhini

Çeşme-i mecd-i ‘Alî Pâşâdan iç mâ’ü’l-ma’în

beytiyle biten şiiirdir. Bağış sahibi bir vezir-i a’zam diye adlandırdığı memdûhunu şair, yaptırdığı çeşmeyle Tersane’yi cennete döndürdüğü için yüceltir.

Çelebi-zâde Âsım (ö. 1760)

Bahsi geçen şair Paşa için yazdığı yegâne şiirinde onun Gördüs’ü fethedişine tarih düşürmüştür. Bu şiir

Seyf-bâzû-yı każâ hazret-i şadr-ı a’zam

Ki ne geldi ne gelür dehre anuñ gibi vezîr (Çelebi-zâde Âsım 201: 173)

beytiyle başlamakta, fetih tarihi olan 1127/1715'i belirten

Şevk ile 'Âşım-ı şeydâ didi târîhin

Gördösi ceng ile aldı 'Alî Paşa-yı dilîr

beytiyle sona ermektedir. Âşım, Ali Paşa'yı kazanın pazusunun kılıcı şeklinde adlandırdıktan sonra onun gibi bir vezirin daha önce dünyaya gelmediğini söyler. Ona cihad emri gelince Mora'daki dalâleti yok etmek için çabalamış, yolu üzerindeki Gördüs kalesini ilk hamlesinde almıştır.

Rezmî (ö. 1719)

Safiye Sultan (ö. 1619) soyundan olan Mehmed Rezmî, Ali Paşa için 3 kasîde ve 3 tarih beyti yazmıştır. Bu kasîdelerden ilki "Biñ Yüz Yigirmi Senesi Mâh-ı Rebî'ü'l-evvelinüñ On Beşinci Yevm-i Penc-şenbe Nev-rüz-ı Sultânî Güninde Mora Seferine 'Azîmet Olınup Taşra Çıkıldukda Dâvüd Paşada Otağda Şâhib-i Devlet ve Keşîrî'l-mürüvvet Damad 'Alî Paşa Hâzretlerine Virilen Kaşîdedür" başlığı taşıyan ve

Bahâr oldı yine 'âlem behişte döndi ser-tâ-ser

Bilindi kim zemîn üzre nice bâğ-ı irem vardır (Safiye Sultan-zâde Mehmed Rezmî 2012: 113-7)

matla'ıyla başlayan, 51 beyitlik kasîdedir. Cem haşmetli olan Ali Paşa, lütuf ve ihsanı bol, benzeri cihana gelmemiş bir kimsedir. Ömrünün Nuh ömrü gibi uzun olmasının temenni edildiği bu şiirde Rezmî, ne denli çalışırsa çalışsın Paşa'nın vasıflarını tamamıyla anlatamayacağını da vurgulamaktadır.

Diğer bir şiir "Vezîr-i A'zam Serdâr-ı Ekrem Damad-ı Şehr-yârî 'Alî Paşa-yı Kerem-kârî Hâzretlerine Mora Fetihî 'Avdetinde Virilen Dört Kıt'a-i Târîh ve Kaşîdedür" başlıklıdır ve

Sipehsâlâr-ı a'zam Hâzret-i Gâzî 'Alî Paşa

Odur bu devletün şâhib-ķırân-ı şaf-deri haķķâ (Safiye Sultan-zâde Mehmed Rezmî 2012: 117-9)

matla'ıyla başlamaktadır. 31 beyitlik şiirde Rezmî, büyük bir komutan olarak tanıttığı Ali Paşa için, "gâzî" unvanını kullanmış ve onun Venediklilerin kalp aynasını kırıldığını belirtmiştir. Şahin gözlü diye vasıflandırdığı Paşa'nın, pervasızca hareket ederek düşmanın kuşça canını aldığı, düşmanın huzurunun kalmadığı, yokluktan başka gidecek yerlerinin olmadığı söylendiği manzumede, Paşa'nın kılıcının düşmanın kanını içtiği, namının sonsuza dek yaşayacağı, Rüstem'in bu fetih sırasında yaşasaydı onun kölesi olacağı dile getirilir. Tedbirli olmada, fazilette, cömertlikte benzeri bulunmayan Paşa'nın başarılarının artması ve ömrünün uzun olması için dua edilmektedir.

Dîvânın bir diğer şiiri "Vezîr-i A'zam Şâhib-Tedbîr Damad 'Alî Paşa-yı Müşîr Venedik Üzerine 'Âzim-i Râh Oldukda Tahîr Olan Kaşîdedür" başlıklı

Getür sâķî yine câm-ı meyi geldi bahâr

Eyle dil-ħasteñe sen şerbet-i la'lünle tîmâr (Safiye Sultan-zâde Mehmed Rezmî 2012: 119-22)

matla'lı şiidir. 39 beyitten müteşekkil şiiirde, Venedik üzerine gidilmesi anlatılmaktadır. Paşa'nın "vezîr-i a'zam" olmasının vurgulandığı şiiirde, tüm cihanın onun himmet ve çalışması sayesinde rahatta bulunduğu, düşüncesinin sürekli olarak düşmanı yenmek olduğu ifade edilmektedir.

Rezmî Dîvânı'nda bu şiiirlerden başka iki tarih beyti de yer almaktadır. Bunlardan ilki "Şevketlü 'Azametlü Sulţân Aĥmedü'l-gâzî Ĥazretlerinüñ Silâh-dârları Olan 'Alî Paşa Çıkup Damad-ı Şehr-yârî Olduĥı Târîhdür" başlığını taşımakta olup

İki gevher gelince bir yire târîh-i tām oldu

Vezîr olup çıkup Damad 'Alî Paşa mübârek-bâd (Safiye Sultan-zâde Mehmed Rezmî 2012: 378; Tuĥluk 2010: 53)

şeklinde ve 1121/1709-10 tarihini işaret etmektedir. İkincisi ise "Mezkûr Damad-ı Şehr-yârî Olan 'Alî Paşa Vezîr-i a'zamlık İle İkrâm Olunduĥı Târîhdür" başlığını taşımakta olup

Olur târîh-i tām nihâyet şenâ

Şadr-ı 'âlî 'Alî Paşa mübârek ola (Safiye Sultan-zâde Mehmed Rezmî 2012: 378)

şeklinde ve 1125/1713-4 tarihini vermektedir.

Dürrî Ahmed Efendi (ö. 1722)

Dürrî Dîvânı'nda yer alan ilk şiiir "Dâmâd 'Alî Pâşâ Ĥazretlerinüñ Sür-ı Pür-Sürürına Târîhdür" başlıklı Ali Paşa'nın III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan ile evliliği için yazılmış tarih şiiiridir. Şiiirin matla'ı

Nedür bu cilve-i şādî nedür bu şevk-ı ĥandânî

Ki itdi ĥalbi leb-rîz-i meserret nevk-i vicdânî (Vural 2019:69-71; Arslan 2011: 78-81)

şeklinde, aşağıdaki makta' beytinde ise evlilik tarihleri olan 1120/1708-9'u işaret eden mısra yer almaktadır:

Du'â idüp felekde ĥudsiyân yazdı bu târîhi

Hümâyün-bâd ey sür-ı sürür-efzâ-yı sulţânî

Bu şiiirde, kutlu bir zamanda bulunulduğunu dile getiren Dürrî, Sultan Ahmed'in "dürr-i galtân" diye adlandırdığı Fatma Sultan'ı Ali Paşa'ya ihsan ettiğini söyler. Onların düĥünleri ise görülmelik derecede güzel hadiselerle sahne olmuştur. Şair Sultan'ın pâkîze unvanlı Ali Paşa'yı kendisine damad edindiği için binlerce âferine lâyıĥ olduğunu düşünmektedir. Damad olan Paşa maarif ilminde kâmil, hikmet ve ehliyet sahibi, yüzü nurlu, yumuşak yaradılışlı, hey'et ilminde Eflatun, hikmet fenninde ise Aristo gibi bir zâttır. Bütün dünyada eşi benzeri yoktur, nesir ve şiiirde üstaddır, ağzını açtığında irfan sahiplerini susturur. Dürrî, şiiirini klasik bir şekilde dua ile bitirir.

Dîvânda yer alan Ali Paşa hakkındaki ikinci şiiir "İftâriyye Berây-ı 'Alî Pâşâ" başlığını taşır. Metin

Neşât-ı 'îd virür şâ'ime dem-i iftâr

Olur dü-'âlem tercîh 'âlem-i iftâr (Vural 2019: 71-2)

matla'ıyla başlamaktadır. Ali Paşa'nın verdiği bir iftara davetli olarak giden, kendi ifadesiyle onun "meclis-i hâsında mahrem-i iftâr" olan Dürrî, şiirinde iftar vaktini beklerken duyulan heyecanı anlatmış, onu himmet sofrasını kurmakla Hâtem'e benzetmiş, dünyada sofrasının hep açık olması duasında bulunmuştur.

Şair, "Şükriyye Der-Medh-i Vezîr-i A'zam 'Alî Pâşâ Yessera'llâhu Mâ Yeşâ" başlıklı bir diğer şiirine

Bâreka'llâh zihî âşaf-ı pâkîze-simât
Şâneka'llâh zihî zât-ı sa'âdet-âyât
Devlete oldı vücûduñ sebep-i fevz ü necât
Şadra teşrîfûñ ile buldı cihân tâze hayât
Eyleyüp mesned-i ikbâli müzeyyen bi'z-zât
Olasın mahşere dek mazhar-ı hayr u hasenât (Vural 2019: 108-10)

bendiyle başlayıp şiiri,

Umaram haşre dek ey mihr-i sipih-i iclâl
Konmaya dâmen-i ikbâlüne hiç gerd-i zevâl
Eyledükçe güzër eyyâm u leyâl u meh ü sâl
Seni şadr üzre mü'eyyed ide Haqq-ı müte'âl
Şavm-ı pâküñle şalâtuñ ola maqbül-ı Hudâ
Eyleye 'îd-i şerîfûñi mübârek Mevlâ

bendiyle bitirir. Bir bayram kutlaması olduğu anlaşılan şiire doğrudan Paşa'nın övgüsüyle başlar. Onun vücudu devlete fevz ve necât sebebi, makamına teşrîfi ise cihana taze hayat vesilesi olmuştur. Paşa'nın kalbinin aynası temiz ve pâktir, merhamet, şefkat, adalet ve insaf sahibidir. Âlimlerin baş tacı, ilmin şerefidir. Akıllı kimseler bile onun faziletinin derecesini anlamakta âciz kalmaktadır. Kıymeti anlaşılamayan bir mücevherdir. Herkes ona hayır duada bulunmaktadır. Güzel tedbirleriye âlemi ıslah ederken insanların gönüllerini de âbâd etmiş ve herkes onun lütfuna alışmıştır.

Dîvânda yer alan "Şadr-ı A'zam 'Alî Pâşânuñ Mahdûm-ı Mükerrerleri Aḥmed Begüñ Vilâdetine Târîhdür" başlıklı şiir anlaşıldığı üzere Ali Paşa'nın oğlu Ahmed Beyin 1119/1707-8 doğumuna düşürülen bir tarih şiiridir. Matla'ı

Bi-ḥamdî'llâh yine şulb-i cenâb-ı şadr-i 'âliden
Toğup bir neyyir-i raḥşende Pertev şaldı âfâka (Vural 2019: 126)

ve makta'ı

Dem-i mevlûd-ı ferruḥ-fâline Dürrî didi târîḥ
Sürür-ı 'îd ile başdı kadem Aḥmed Beg âfâka

şeklinde olan şiirde Ali Paşa, yüce makamlı bir zât olarak anılır, doğan oğlunun hayırlı olması duasında bulunulur.

Şairlerin şiirlerine konu olan meselelerden biri hâmîlerini yüceltmek için bir vesile olarak kullandıkları Ali Paşa'nın yaptırmış olduğu binalardır. Bunlardan birisi "Şadr-ı A'zam 'Alî Pâşānuñ Tersānede İhyā Buyurdukları Çeşmeye Tārîhdür" başlığından anlaşıldığı üzere 1119/1707-8 Tersane'de yaptırılmış olan bir çeşme hakkındadır. Metnin ilk beyti

Cenāb-ı Hāzret-i Sultān Aḥmed Hān-ı deryā-dil

Ki oldı luḫf-ı cān-baḫşı zülāl-āsā şifā-baḫşā (Vural 2019: 227-8)

şeklinde olup son beyti ise aşağıdaki gibidir:

İçenler Dürriyā ḥamd eyleyüp dirler bu tārîḫi

Zihî 'ayn-ı şafā-yı çeşme-i pāk-i 'Alî Pâşā

Metnin genelinde inşâ olunan çeşme için Sultan Ahmed'e ve Ali Paşa'ya dua edilir.

Dürri'nin "Şadr-ı A'zam 'Alî Pâşānuñ Tersānede Mücededen Tarḫ u İnşā Buyurdukları Cāmi'-i Şerîfe Tārîhdür" başlıklı, matla'ı

Şehensāh-ı mü'eyyed zıll-i Ḥaḫ dādār-ı heft-iḫlîm

Penāh-ı dîn ü devlet muḫtedā-yı millet-i beyzā (Vural 2019: 228-9)

ve makta'ı

Tamām olduḫda Dürri bendesi yazdı bu tārîḫi

Muşanna' tarz-ı a'lā cāmi'-i pāk-i 'Alî Pâşā

şeklinde olan şiirinde Ali Paşa III. Ahmed'e Allah tarafından ihsan edilmiş bir devlet adamı olarak vasıflandırılır, o hayrat sahibidir, şer'î hükümlerin hâmîsidir. Daima Allah'ın rızasını gözetmektedir, yaptırmış olduğu mektep, hamam ve camiyle de kıyamete kadar hayırla anılacaktır.

Ali Paşa'nın bânî olarak övüldüğü bir diğer şiir "Tārîḫ-i Çeşme-i Tersāne" başlıklı,

Bu çeşmesārı revān eyledi li-vechi'llāh

Vezîr-i a'zam-ı şāhenşāh-ı cihānārā (Vural 2019: 230)

matla'lı ve

Didüm aḫınca ser-i āb Dürriyā tārîḫ

Sebîl-i 'ayn-ı ḫayāt eyledi 'Alî Pâşā

makta'lı şiirdir. Burada da cihanı bezeyen şâhlar şâhının vezîr-i a'zamı olarak vasfedilen Paşa, 1119/1707-8 yaptırdığı çeşme vesilesiyle övgü ve hayır duayla anılır.

Dürrî Dîvânında yer alan Ali Paşa'nın Fatma Sultan'la evliliğinden bahseden ikinci sûriyye "Şadr-ı A'zam 'Alî Pâşānuñ Fâtîma Sultānî Te'ehhülünde Olan Sûr-ı Pür-Sürûra Tārîhdür" başlığını taşımaktadır.

Şehryâr-ı tâcdârân Hüsrev-i hayl-i mülük

Pâdşâh-ı Cem-şaşem Hâkân-ı İskender-cenâb (Vural 2019: 237-9; Arslan 2011: 76-8)

beytiyle başlayan ve

Āsmândan bir melek geldi didi tārîhini

Menzili mâh-ı münîr oldı mekânî âftâb

beytiyle son bulan metinde, Ali Paşa'nın Allah'ın emirlerine uyan, menettiklerinden kaçman iffetli bir kişi olduğu vurgulanır. Niyeti saf ve ihlas sahibi olduğundan Allah onun istediklerine ulaşmasına yardımcı olmuştur. Fatma Sultanla düğünlerini herkes hayranlıkla izlemiştir. Şair Ali Paşa'nın düğününün mübarek olması yolunda dua cümleleriyle şiiri itmâmına erdirir.

Şehîd Ali Paşa'nın bânilîğinin vurgulandığı şiirlerden biri de "Şadr-ı A'zam Alî Pâşānuñ Dîvân Yolında Müceddeden Binâ Eyledüğü Câmî' ve Tekyeye Tārîhdür" başlıklı ve

Şadr-ı a'zam vezîr-i Aḥmed Hân

Āşaf-ı Cem cenâb-ı 'âlî-câh (Vural 2019: 239-40)

beytiyle başlayıp

Didi bu tekyegâh için tārîh

Zıkr idûñ lâ ilahe illa'llâh

beytiyle sona eren şiirdir. Ali Paşa öyle bir insandır ki Allah'ın tevfiği onunla yoldaş olmuştur. Doğru yolu arayanlar için bir tekke yaptırmış, burası namaz kılmak isteyenler için bir mescid, süluk ehli için bir ibadetgâh olmuştur. Bu vesileyle ismi âlemde hayırla ilelebet anılacaktır.

Bir diğer şiir olan "Tārîh-i Çeşme-i 'Alî Pâşā" başlıklı şiirin ilk beyti

Şāhibü'l-hayr Āşaf-ı Hân Aḥmedi

Ya'nî şadr-ı a'zam-ı 'âlî-simât (Vural 2019: 240)

son beyti ise

Nüş idüp Dürrî didi tārîhini

Mâ'-i şâfi çeşme-i 'ayn-ı hayât

şeklinde. Hayır sahibi olan Ali Paşa bu sefer de yaptırdığı çeşme dolayısıyla iltifat görür. Bu su Fırat nehri gibi akan saf zülale benzemektedir.

Dürrî bu tarz şiirlerinden birinde "Tārîh-i Medrese-i 'Alî Pâşā" başlığı altında

Düstür-ı kerem-perver şadr-ı nişfet-güster

Serdâr-ı zafer-yâver ya'nî ki 'Alî Pâşâ (Vural 2019: 240-1)

beytiyle başlayan ve

Güyâ ki kerâmetdür Dürrî aña bu târîh

"Men'allemenî harfen kad sayyaranî 'abdâ"

beytiyle biten bir manzume söyler. Zafer yardımcısı olan bir serdâr gibi vasıflandırılan Paşa'nın cihan içinde birçok eser yaptırdığına dikkat çeker. O himmet kılıp ihlas ile çabalamış ve güzel bir medrese inşa ettirmiştir. Aynı şekilde Paşa'nın ders-hâne imar ettirmesine dair "Târîh-i Ders-hâne-i Vezîr-i A'zam 'Alî Pâşâ" başlıklı ve ilk beyti

Düstür-ı şaf-gevher zât-ı şalâh-perver

Ya'nî semiyî-yî Haydar ol âşaf-ı yegâne (Vural 2019: 242-3)

şeklinde ve son beyti

Dürrî bu âstâne târîh-i bî-bâhâne

Yapıldı tâlibâne pâkîze ders-hâne

şeklinde olan şiirde, Hz. Ali ile adaş olduğunu söylediği memdûhunu Dürrî, saf mücevher gibi bir vezir, dehrin fenasını görünce bağış elini açıp cihana saçan iyi bir yönetici olarak anlatır. O özellikle hadis ve tefsir ilmini yaptırdığı bu bina ile aydınlatmıştır.

"Târîh-i Kaşr-ı Şadr-ı 'Âlî" başlıklı

Himmet-i düstür-ı şadr-ârâ 'Alî Pâşâ ile

Oldı çün zîb-i leb-i deryâ tarh-ı bî-'adîl (Vural 2019: 250)

matla'lı

Tarz-ı pâkin seyr idüp Dürrî didi târîh

Kaşr-ı nev fevvâre-i zîbende 'âlî selsebîl

makta'lı şiirdeyse Ali Paşa'nın deniz kenarına muhteşem bir köşk yaptırdığından bahsedilir. Bu kasırdan sonra yapılan yeni bir yapıdan bahsedilen "Târîh" başlıklı,

Cenâb-ı şâdr-ı deryâ-dil müşîr-i mesned-ârâ kim

Odur şimdi vezîr-i a'zam-ı Hân Aḥmed-i yek-tâ (Vural 2019: 266)

matla'lı ve

Olup me'mûr Dürrî bendesi yazdı bu târîhi

Mekân-ı pâk ü zîbâ tarh-ı ra'nâ-yı 'Alî Pâşâ

makta'lı şiirde Ali Paşa, "cenâb-ı sadr-ı deryâ-dil, müşîr-i mesned-ârâ" olarak vasıflandırılır.

“Tārîh-i Vefât-ı ‘Alî Pâşâ” başlıklı manzumede Paşa’nın ölümünden duyulan üzüntü yanında, onun dünyada vaktini hayır işlerine vermiş olan iyi insan yönü vurgulanır. Şiirin ilk beyti

Müşîr-i muhterem düstûr-ı ekrem Âsaf-ı efham

‘Alî Pâşâ vezîr-i a‘zam-ı Hân Ahmed-i yek-tâ (Vural 2019: 270)

şeklinde olup son beytiyse

Olanlar zâ’ir-i kabri disünler Dürriyâ târîh

Kıla me’vâ sarây-ı ‘adn-i a’lâyı ‘Alî Pâşâ

şeklindedir.

“Güfte-i Dürrî Efendi Tārîh-i Feth-i Kal’a-i Gördüs” isimli şiirin ilk ve son beyitleri aşağıdaki gibidir.

Cenâb-ı âsaf-ı kâmil ‘Alî Pâşâ-yı pür-dil kim

Odur şimdi vezîr-i a‘zam hâkân-ı dehrârâ (Vural 2019: 282-4)

Bu feth-i ‘âlem-ârânuñ didi târîhini Dürrî

Yed-i a‘dâdan aldı Gördüsün haşînin ‘Alî Pâşâ

Gördüs’ün fethi için söylenen bu manzumede, fetih kısaca hikâye edilir, Paşa’nın Allah’a bu kalenin fethi için dua ettiği belirtilir.

Dürrî Divân’ndaki Ali Paşa’yla ilgili son şiir, tek mısradan oluşan “Tārîh-i Çeşme-i Hırka-i Şerîf” başlıklı ve Paşa’nın Hırka-i Şerîf’te yaptırdığı çeşmeye düşülen aşağıdaki tarihtir:

Bu ‘aynı itdi mâ’-i pāk ile ihyâ ‘Alî Pâşâ (Vural 2019: 330)

Nâbî (ö. 1712)

XVII. yüzyılın üstad şairi, arkasında onlarca takipçi bırakan, ekol sahibi şairlerden olan ve Ali Paşa için 2 kasîde, 3 tarih manzûmesi yazan Nâbî’nin ilk şiiri, “Kaşîde-i ‘İdîye der-Sitâyiş-i Vezîr-i Ekrem Destûr-ı Mu’azzam Memdûhü’l-haşâ’il Âsaf-ı Şâhib-fazâ’il Mazhar-ı ‘Avn-ı İlâhî Dâmâd-ı Pâdişâhî Silahdâr ‘Alî Pâşâ Yecerallâhu Bi’l-hayri Mâ-yürîdü Vemâ Yeşâ’” başlıklı ve

Çekmesün mi dil sevâd-ı ma’niye nazm-ı teri

Yok siyeh ferrâceli düşîze-i nâzikteri (Bilkan 1997: 129-32)

matla’lı

Hıfz-ı Rabbânî enis ola ‘inâyet hem-celis

‘Avn-ı İzîd hem-nefes tevfiq-i Bârî rehberi

makta’lı kasîdedir. Bu kasîdede Nâbî “Âsaf-ı sâni” olarak adlandırdığı Ali Paşa’nın padişahın iltifatına mazhar olduğunu söyler, yüce mertebeli olan Paşa’nın zâtını Allah nurdan yaratmıştır. O insan suretinde bir melek veya

peridir. Himmet, namus ve gayret hizmetindedir, zühd, takva ve diyanet ise yardımcısıdır. Vâkıf olmadığı hiçbir fen ve çözemediği hiçbir müşkül yoktur. Ahlak, hilm, iffet, fehm, zekâ ve hayâ onun yaratılış özelliklerindedir.

"Kaşîde Der-sitâyiş-i Hazret-i 'Alî Pâşâ Fâtih-i Cezîre-i Mora" başlıklı manzumenin matla'ı,

Eylesün sâgar-ı hürşidini gerdûn ihdâ

Şahn-ı 'âlemlere kuruldı yine bezm-i şafâ (Bilkan 1997: 151-6)

şekindedir. Nâbî bu şiirinde de Paşa'yı gayet abartılı bir üslupla metheder. O âsaf-ı muhteremdir, düşmanın kanını dökmüş, dostları güldürmüş, hasımlarını ağlatmıştır. Bağışın gülbahçesinin goncası, fakirlerin çare bulucusu, zorlukları çözen bir yöneticidir. Onun hıfzı devrinde güneş yere bir kar yığınının üzerine inse bile pamuk içindeki bir ayva gibi kalıp kara zarar vermez. Zamanında kimse kimseyi ayaklar altına alamaz. Kereminin sonu yoktur. Lutuf eli yeryüzüne gümüş saçmıştır. Fakirler onun bağışıyla o kadar doymuştur ki Karun'un hazinesine tenezzül etmezler. Devlet ve dine imdad edicidir. Allah onu dine kuvvet vermek için yaratmıştır. Bütün şairler onu metheder. Nâbî, Paşa'yı vasfetmeyen nazma ve övmeyen şaire yazıklar olsun deyip dua ederek metni sonlandırır.

Şairin yazmış olduğu tarih şiirlerinden "Târîh-i Medrese vü Tekye vü Mescid-i 'Alî Pâşâ Ki der-İstâbul Binâ Kerd be-Âmîziş-i Sitâyiş-i Sultân Aḥmed Ḥân" başlıklı olanı,

Zihî hürşid-i evc-i saltanat ḥâkân-ı bî-hem-tâ

Ser-efrâz-ı cihândârân şehinşâh-ı cihân-ârâ (Bilkan 1997: 301-3)

beytiyle başlar ve

Elif imdâd idüp li'llâh lafzında didi târîh

Bu 'âlî câyı yapıdı ḥasbeten li'llâh 'Alî Pâşâ (1120)

beytiyle sona erer. Bu şiir yine III. Ahmed'in övgüsüyle başlayıp Ali Paşa ile devam eder. Devletin hâmîsi ve milletin yardımcısı olan Paşa sadaret hükmünü sadakat, adalet, diyanet ve metanetle icra etmiştir. Benzeri görülmemiş bir yöneticidir. Devlet işleri yanında ukbâ endişesi içinde olması ve evliyalara itikad etmesi takdire şayandır. Birçok hayrat yapmış, İstanbul'u ihyâ etmiştir. Nâbî şiirin kalan kısmında Ali Paşa'nın talebelerin ilim ve amellerini gerçekleştirebilmeleri için yaptırdığı tekke ve medreseden bahsederek onu över.

"Târîh Berây-ı Vezâret-i Dâmâd 'Alî Pâşâ Fâtih-i Cezîre-i Mora" başlıklı şiirin matla'ı

Vezîr-i melek-ḥû Silahdâr Pâşâ

Ki pîr-i ḥired eylemiş anı ferzend (Bilkan 1997: 314)

şeklinde, makta'ı ise

Zebân-ı dehân-ı zamân didi târîh

Du'â ile Nâbî vezîr-i ḥiredmend

şeklinde dir. Burada Ali Paşa melek huylu ve temiz kalpli vezir olarak anılır. "Târîh Berây-ı Kaşr-ı Cedîd-i Dâmâd-ı Şehryârî 'Alî Pâşâ" başlıklı son şiiri ise

Hâzret-i âşaf-ı bî-mişl ü 'âdil

K'eylemiş fazlı Hüdâ zâtına haşr (Bilkan 1997: 321)

beytiyle başlar,

Ref' idüp dest-i du'âsını didi

'Alî Pâşâ'ya mübârek ola kaşr (1122/1123)

beytiyle sona erer. Şiirde benzersiz, âdil bir vezir olan Ali Paşa'nın yaptırdığı kasrın ona mübarek olması dileği söz konusu edilerek metin tamamlanır.

Habeşî-zâde Rahîmî (ö. 1727)

Bir süre Silâhdâr Paşa'nın dîvân kâtibi olan Habeşî-zâde Abdurrahîm Rahîmî de Ali Paşa için şiir yazarlar arasındadır. *Atâ Tarihi* vesilesiyle elde ettiğimiz bu şiirlerden ilki Farsça bir tarih şiiridir. (Tayyâr-zâde Atâ 2010: 106) Şiirde seçkin ve uğurlu yaratılışlı olarak tanımlanan Paşa'ya Allah'ın yardımcı olduğu ifade edilmektedir. Diğeri ise

Mora'yı fethe ki meyl eyledi Sulţân Aşmed

Haş mu'în oldu o dem eyledi fermân-fermâ (Tayyâr-zâde Atâ 2010: 106-8)

şeklinde başlayıp

Himem-i cûd-ı cihân-dârî-i Hân Aşmed'le

Alî Pâşâ Mora'yı aldı 'adûdan ser-pâ

beytiyle sona eren ve Mora'nın fetih tarihi olan 1127/1715'i veren tarih şiiridir. Şaire göre, Ali Paşa düşmanın ödünü patlatmış, Allah'ın aslanı gibi savaşmıştır. Önce İstandil adasını sonra beş günde Gördüs'ü almıştır. Rahîmî şiirde fethedilen diğer yerlerin de ismini verir, Paşa fethedilmedik bir köy bile bırakmamıştır. Padişah kerem bulutuyorsa Ali Paşa da bağış madenidir. Onun makamı yücedir ve Hüma oraya gölge salmıştır.

Son olarak

Vâsıl-ı rahmet-i Rahmân oldu

Nâ'il-i ni'met-i Gufrân oldu (Tayyâr-zâde Atâ 2010: 117)

matla'ıyla başlayan

Rahmetullâhi 'aleyh ol dâver

Ceng idüp çoç gibi kurbân oldu

beytiyle biten ve Paşa'nın ölümü üzerine yazılan mersiye de Rahîmî'ye aittir. Rahîmî şehitler arasına karışan Ali Paşa'nın âdil ve temiz yaratılışlı olduğunu, bir tüfek mermisiyle vefat ettiğini söyler. Paşa savaşçı koç gibi kurban olmuş ve cennete gitmiştir.

Vahîd Mahtûmî

Mahtûmî öncelikli olarak Anabolu'nun fethi için söylenen tarih şiirinde Ali Paşa'nın övgüsünde bulunur. Şiir "Târîh-i Feth-i Kâl'a-i Anaboli" başlıklıdır. Şiir

Hamdüli'llâh maşrıq-ı envâr feth oldu bu sâl

Âsumân-ı tâli'-i Hân Ahmed-i 'âlî-tebâr (Kahraman 1995: 425-6; Üngün (b) 1966: 66-7)

beytiyle başlar,

Güşuma ol dem didi bu mışra'ı hâtif Vahîd

Başına Anaboli küffâr kelbin oldu dar

beytiyle sona erer. Şiirin dikkat çekici bir özelliği Mahtûmî'nin bu manzumeyi aynı zamanda yukarıda bahsi geçen Mora'nın fethine dair olan müstakil eserinin içine de monte etmiş olmasıdır. Şiirde Ali Paşa kâm-bahş, kâm-kâr, kâm-rân gibi sıfatlarla anılır ve onun Mora fethinde Allah'ın yardımcısı olduğu söylenir. Mahtûmî'nin *Dîvânında* sadece bir şiirde Ali Paşa'yı övdüğü, bu açığı bahsi geçen müstakil fetih-nâmesinde söylediği şiirlerle kapadığına hükmedilebilir.

Râzî (ö. 1733-4)

Yazıcı Abdullah Efendi-zâde Abdüllatif Râzî Efendi *dîvânında* da Ali Paşa için söylenmiş bir şiir bulunmaktadır. "Târîh-i 'Alî Paşa" başlıklı bu şiir Mora'nın fethi için söylenmiş olup altı bendden oluşan bir müseddestir. Şiirin ilk bendi,

Elâ ey pâdişâh-ı Âl-i 'Osman u şeh-i garrâ

Elâ ey Rüstem ü İskender-saṭvet cihân-ârâ

Olupdur zâtuñ 'âlemde eyâ şâhenşeh-i kübrâ

Nişin-i salṭanat evreng-i heft kişver-i Dârâ

Bugün hük-m-i hümâyunuñda pervâz eyleyüp tuğrâ

Gezer şark ile garbı tâ diyüp ahkâmuñı icrâ (Okur 1994: 448-9)

şeklinde. Râzî şiirine öncelikli olarak III. Ahmed'i övmekle başlar, Ali Paşa'nın veziri olduğunu söyler. O benzeri olmayan bir yöneticidir, bilgindir, hakîm ve habîrdir. Geceyi aydınlatan bir çıradır. Mora'da din düşmanları olduğundan İslam gemisini denize indirme vakti gelmiştir. Ne zaman sefere çıksa ricâlullah onun rikabında yürüten cengâverleri olur. Düşmanın bağırmı yığitlik ateşiyle yakıp kül etmiştir. Mora'yı Ayamavra'ya kadar almıştır. Son bend,

Hudâyâ eyle bu şâh-ı cihân-ı Sîmurğ-pervâzı

Mü'ebbed bu cihâd içre mücâhid fâtih ü gâzî
Aça bâl-i fetih dâ'im kılında murğ-ı şehbâzı
Senâ vü hamde dâ'ir bu müseddes nazm-ı mümtâzı
Didüm ki bir gelür şâhâne böyle târîh ey Râzî
Melûk-i ferr-i kâmil Sulţân Ahmed fâtih-i Morâ

şeklinde olup Paşa'ya edilen dua ile şiir hitâma erer.

Şehdî (ö. 1727)

Şehdî'nin dîvânında yer alan şiirlerden biri "Târîh Berây-ı Çeşme-i 'Alî Pâşâ Der-Tersâne-i 'Âmire" başlıklı olamıdır. Şiir

Vezîr-i a'zam-ı Hân Ahmed-i Sâlis 'Alî Pâşâ
Şehensâh-ı cihânîñ müşteşârı âsaf-ı dâñâ (Bayındır 2008: 159-63)

beytiyle başlamakta olup

Çıķup nüh-tâķ-ı çarķa yazdı hâtif böyle târîhin
Mu'allâ çeşme-i âb-ı muşaffâ-yı 'Alî Pâşâ

beytiyle sona ermektedir. "Âsaf-ı dâñâ" olan Ali Paşa'nın benzerini âlemin görmediğinden bahseden şair, yıldızların rikabını, güneşin ise ayağını öptüğünü söylüyor. O feraset ve fetanet sahibi bir zâttır, tüfek kullanmada mâhirdir, ikinci Nizâmülmülk'tür. Yaptırdığı cami de yeni üslupta ve benzersizdir, şair metnin kalan kısmında caminin özellikleri ve Ali Paşa'nın yaptırdığı çeşmenin güzelliklerinden bahsetmektedir.

Şehdî Dîvânı'nda yer alan diğerk bir şiir *Atâ Tarihi*'nde de mevcuttur. (Tayyâr-zâde Atâ 2010: 104) Şiirin başlığı "Bu Kaşîde-i Muğazzel ü Müzeyyel Dağı Vezîr-i Müşârünileyhûñ 'Alâ- Tarîķi'l-emân-ı Fermânıyla Dinilmişdür" ve ilk beyti

Ta'âlallâh zihî baķt u hümâyun-ı cihân-ârâ
Hoşâ te'yîd-i tevfiķ-i Hudâvend-i 'atâ-baķşâ (Bayındır 2008: 218-20)

şeklinde, son beytiyse

Didüm bu müjde-i ferhunde ile Şehdiyâ târîh
Bu dem mühr ile oldı 'âleme âşaf 'Alî Pâşâ

şeklindedir. Allah'ın gölgesi Sultan Ahmed'in isabetli bir kararla, düşünce sahiline eşsiz bir gevher getirdiğini, yani Ali Paşa'ya devlet görevi verdiğini söyleyen şair, Paşa'yı şanlı bir âsaf, adaletli bir vezir olarak anar. Felekler ve yeryüzü bile onun emrine âmâdedir. Devlet sadrına geçip oraya şeref vermiştir. Dünyanın perişan hâllerini nizâma sokmuştur, âsaflık yüzüğü onunla sahibini bulmuştur. Şair onun işlerinde muvaffak ve makâmında daimi olması duasıyla şiiri bitirmektedir.

Dîvândaki üçüncü şiir "Zafer-nâme-i Müverrih ü Müzeyyel Berây-ı Bilâd-ı Cezâyir-i Mora Be-Himmet-i Âşaf-ı Serdâr-ı Zafer-şî'âr-ı Dâmâd-ı Şehinşâh-ı Ekâlîm-güşâ Hazret-i 'Alî Pâşâ" başlıklı uzunca metindir. Matla'sı

Hamdülillâh ki i Hudâvend-i kerîm ü erham

İtdi ecnâd-ı cihâd-âvere çok luft u kerem (Bayındır 2008: 243-62)

makta'ı

Vây ger olmaz ise nîm-nigâh-ı luftuñ

Öldürür Şehdî-i nâ-kâmı bu âlâm u bu gam

şeklinde olan metnin kendi içinde başlıklara ayrıldığı da görülmektedir. Özellikle Mora'nın fethi üzerinde duran şair, Benefşe, Anabolu, Avarin gibi mekânların alınmasından bahseder. Seçkin vasıfları olduğu söylenen Mora fâtihi Ali Paşa özellikle "Vaşf-ı Âşaf-ı Hem-câh" başlıklı bölümde övülür. O şer'i hükümlerin hâmisidir, din ve devlete nizâm vermiştir. İşlerini kılı kırk yarararak yapar. Bağışlayıcılığı sayesinde dünyanın gözü doymuştur. Onun kahraman kuvveti yüz Rüstem'den bile üstündür. Kalem ve kılıç sahibidir, ilim konusunda fâzıldır, kahramandır. Şiirde genel planda fethin hikâyeleştirildiği görülür.

Nahîfî Süleyman Efendi (ö. 1738)

Nahîfî Dîvânı'nda yalnızca Ali Paşa'nın Fatma Sultan'la evliliği için yazılan "Târîh Berây-ı Dâmâd-ı Şehr-yârî-Şüden-i Silâh-dâr 'Alî Paşa-yı Şehîd" başlıklı,

Şeh-i İslâm Sultân Aḥmedü'bni Hân Muḥammed kim

Hudâ memdüh u maḥmüd eylemiş zât-ı cihân-dârın

matla'lı ve

İki şâhid gelüp tabşîr-güne söyledi târîh

Şeh-i dehr eyledi dâmâd yümn ile silâhdârın (Aypay 1992: 264-5)

makta'lı şiir bulunmaktadır. Sultan Ahmed'in Ali Paşa'yı kendisine damad edinmesi üzerine söylenmiş bu tarih şiirinde genelde padişahın Paşa'daki cevheri sezdiği, ilim ve irfan sahibi, seçkin yaratılışlı, benzersiz tavırlara sahip olduğu, Allah'ın onun ahlâkını süslediği üzerinde durulur.

Ârif Abdülbâkî Efendi (ö. ?)

Ârif Abdülbâkî'nin Paşa'nın silâhdâr olması üzerine yazdığı bir tarih şiiri bulunmaktadır. Şiir

Silâh-dâr oldı bir kân-ı kerem şad-ḥamd Mevlâ'ya

Sunuldı destine tîğ-ı mücevher Hân Aḥmed'den (Tayyâr-zâde Atâ 2010: 104)

matla'ıyla başlamakta ve

Bu 'âlî rütbeye 'Ârif didi bi şerm ile târîh

Silâh-dâr oldı kudretle 'Alî seyf aldı Aḥmed'den

makta'ıyla sona ermektedir. İyilik madeni, velayet kılıcının sahibi, Allah'ın aslanıyla adaş, ahlâkının güzelliği anlatılamayacak derecede harika, olgunluk sahibi diye vasıflandırılan şiirde şair Ali Paşa için dua edip metni sonlandırır.

Sadık (ö. 1752)

Sadık mahlasıyla şiirler yazan Yahya Efendi *Dîvân*'ında Ali Paşa'ya dair ilk şiirine

Bahârûñ vaşfin itmemb mücib-i etnâb-ı bî-câdur

Zamân-ı cüd-ı âşaf bundan a'lâ vü feraḥ-fezâdur (Sadık 1998: 113-5)

beytiyle başlamıştır. Ali Paşa'nın övgüsünün yapıldığı bu orijinal şiirde Sadık o gün gördüğü bir civandan bahseder. Bu delikanlının inci yüklü sözleri vardır ve gülüşü karanfil, tebessümü gül gibidir. Kavisli kaşları kıblegâh gibidir, melekler güzelliğinin şulesine pervane olmuştur, felek onun yüzünün parlak mumu için bir fanus şekline girmiştir. Subh-ı sâdıkin doğuşu pâk nutkundan bir nefestir. Bütün âlem bu güzelliğin karşısında dehşete düşmüştür. Şaire göre felek bin yıl daha devretse bu olgunluğu bir araya getiremez. O civan bedeli olmayan, sultanın veziri Ali Paşa'dır. Dergâhının toprağı, meleklerin gözüne sürme gibi çekilir. Felatun'un aklı onun fikrinin zülaline susamış, İbn Sînâ'nın ruhu ise anlayışı kuvvetli gönlünün meftunu olmuştur. Onun sayesinde rüşvet defedilmiş, adaletli devrinde dünya rahatlamıştır.

Yine başlığı olmayan ikinci kasîdeye Sadık

Dîdeme dâ'im ḥayâl-i ḥüsn-i zîbâdur gelen

Dillere mânende-i elfâz-ı ma'nâdur gelen (Sadık 1998: 116-8)

şeklindeki matla' ile başlar. Burada da ilim, hilm ve nutku konusunda üstün, güneş yüzlü, adli ve insafına söz söylenemeyecek Ali Paşa rüşveti ortadan kaldırmıştır. Rüşvet ortadan kalktığından düşman malı devlete akmaktadır. Halk onun zamanında emin ve rahattır.

"Şemşîr" redifli

Bezm-i rezm içre içüp bâde-i aḥmer şemşîr

Geçinür rûzda ger şeb ile hem-ser şemşîr (Sadık 1998: 119-21)

matla'lı kasidedeyse Ali Paşa'nın yüce himmetiyle kılıcın kuyruklu yıldızla benzediği ifade edilir. Şiirde "dâver-i dîn" diye adlandırılan Ali Paşa'nın din düşmanlarını kılıçtan geçirmesi istenir.

Sadık'ın

Kerâmetli dâmâd-ı sultân-ı dînüñ

Rûḥ-ı pâki zîbâ olunca muḥattat

Dinildi lisân-ı gaybdan bu târiḥ

Le-ḳadd kerremallâhu veche bi'l-ḥatt (Sadık 1998: 300)

şeklindeki manzumesi de Paşa'nın tıraş olması üzerine söylenmiş olup, şiirde Paşa kerametli ve pak yüzlü olarak vafedilir. *Sadîk Dîvânı*'nda Paşa hakkında Farsça bir şiir de vardır. Onun Fatma Sultan ile nikah akdinin gerçekleşmesi vesilesiyle söylenen şiirde Paşa fâzil, kâmil, felek-kadr ve hümâyün-tâli' sıfatlarıyla anılır (Sadîk 1998: 300).

Dîvânda son olarak yer alan

Bi-ğamdi'llâh a'dâ ser-nigün oldu ölüp ammâ

Livâü'l-ğamd-i dîn-i Aħmed'i mümtâz ü müsteşnâ (Sadîk 1998: 319-23)

beytiyle başlayıp

Şifâ-yı şadr-i 'âlem şadr-ı a'zamla ola bâkî

Hemîşe şadr-ı 'izzet taht-ı devletle anı Mevlâ

beytiyle sona eren kasidede Paşa, III. Ahmed'in veziri olmasıyla övülür. Kızılelma onun hükmü altına girse şaşılmaz, Mora gibi büyük bir coğrafyayı bir buçuk ay gibi kısa bir sürede almıştır. Şair fetih sırasında alınan İstendil, Gördüs, Anabolu, Moton, Koron ve Benefşe gibi yerlerin fethine metin içinde ayrı ayrı tarih düşer.

Kâtib-zâde Sâkîb (ö.1716-7)

Kâtib-zâde Dîvânı'nda Ali Paşa için yazıldığını düşündüğümüz ilk şiir başlıksız olan bir kasidedir. İlk beyti

Bâreka'llâh ey vezîr ibn-i vezîr-i nâmdâr

Merhabâ ey âsaf-ı Rüstem-neberd-i rûzgâr (Kâtib-zâde Sâdık 2017: 73-6)

şeklinde olan bu metinde Paşa, şöhretli bir vezir, Rüstem gibi savaştan bir âsaf olarak tanıtılır. O Alî-sîret ve Kahraman-kirdârdır. Karakteri yiğitlik üzerine kurulmuştur. İktidar sahibidir ve heybetinden düşman titremektedir, Rüstemâne darbesiyle hasımlarının sinisini yaralar. Kan saçan kılıcının şulesi düşmanın ciğerini yakar, gönül delen oku ise düşmanların canına bela olur. Paşa'nın koruyucu gözü nereye baksa orada gamze hırsızının hilesinden ağlayan âşıklar rahat bulur.

"Târîh Berây-ı Feth-i Kal'a-i Gördös" başlıklı ikinci şiir

Hazret-i Hân Ahmed-i Gâzî şeh-i kişver-güşâ

Pâdişâh-ı heft kişver nâsır-ı dîn-i mübîn (Kâtib-zâde Sâkîb 2017: 99-102)

matla'ıyla başlar ve

Hâtif-i gaybî hemân Sâkîb didi tahsîn ile

Döke döke Gördös'i kâfirden alduğ âferîn

maktâyıyla sona erer. Şiirde fetihten öncelikli olarak III. Ahmed, daha sonraysa Ali Paşa yüceltilir. Sultan adaletli ve akıllı bir vezire sahiptir. Bu vezir "Bû Ali-fitnat, Aristo-re'y, Eflâtün-meniş"tir, yani bütün üstün vasıflar onda

toplanmışır. Parlak yaratılışıdır, hayır sahibidir. Zamanında yeryüzü zulümden kurtulmuştur. Mora’yı birçok kalesini alarak fethetmiş, onun sayesinde İslam askeri galip olmuştur.

“Târîh Berây-ı Feth-i Anabolı” başlıklı son şiir

Şeh-i Cem-kevkebe sultân-ı cihân Hân Ahmed

Nâsır-ı dîn ü nesak-sâz-ı umûr-ı ‘âlem (Kâtib-zâde Sâkıb 2017: 102-4)

beytiyle başlamakta

Kudsiyân Sâkıb anuñ didi hemân târihini

Eyledi feth-i Anabolı vezîr-i ekrem

beytiyle sona ermektedir. Bu manzumede de Mora fethinin bir başka zaferi Anabolı’nun alınışı üzerinden Sultan Ahmed ve Ali Paşa methedilir. “Âsaf-ı mekrûmet-endîşe” olan Paşa’nın kalem gibi bütün halk hep övgüsünü yapmaktadırlar. Kılı kırk yaran Paşa’nın ilminin yanında Felatun’un bile dili tutulur. Paşa sefere çıkar çıkmaz Gördüs’ü almış, sonra Anabolı’yu fethetmiş, böylelikle bütün cihanı hurrem etmiştir.

İzzî (ö. ?)

Yukarıdaki şairlerin haricinde Ayvansarayî’nin *Mecmûa-i Tevârihi*nde bulunan,

Hamdüli’llah bu fütûhât u gazâ kim oldu

Hakk bu kim mazhâr-ı lütf u kerem-i Lemyezeli (Hâfız Hüseyin Ayvansarayî 1985: 24)

beytiyle başlayıp

Eser-i mu‘cizedir düşdü dem-i târihi

Himmet-i Ahmedî birle Mora’yı aldı ‘Ali

şeklinde biten Mora’nın fethini kayıt altına alan ve İzzî mahlası yer alan tarih manzûmesi de Ali Paşa için yazılan şiirlerden sayılabilir. Ali Paşa cihanı aydınlatan bir güneş olarak vafedilir. Onun kılıcının parıltısı düşmanların küfrünün karanlığını defetmiştir. “Esedullah” namıyla anılır. Yaptığı fetih Hayber Gazasına, kendi de Haydar’a benzemektedir. Şair onun sağlık Düldül’üne mutlulukla süvâr olması yolunda dua eder.

Osmanlı kültüründe hâmî-şair ilişkisi içerisinde şiir (kasîde) sadece bir edebî ürün değil aynı zamanda “iktidar”ın simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair yazdığı medhiyyeyle hem hâmîsine yakınlık sağlayacak hem lütuf ve ihsanını talep edecek hem minnet ve şükran duygularını dile getirecek hem de ki daha da önemlisi kültürel hayata bir katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan bakıldığında hâmîyi de şöhret sahibi yapacak, onun hemen her yönünü, her sıfatını reel olsun/olmasın anlatacak olan da sanatçı yani şairdir. Nitekim Nef’î, “Der Medh-i Sultân Ahmed Hân” başlıklı şiirinin meşhur beytinde bu hususu vurgulayıcı bir tarzda,

Haşre dek âb-ı hayât-ı suhan-ı Bâkîdir

Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleymân Hânı (Nef’î 1993: 54)

ifadeleriyle dile getirmektedir. Dolayısıyla "himâye" müessesesi aslında her iki tarafın da yararına olan bir sistemdir ve çok yönlü olarak şiirin, edebiyatın Osmanlı kültürü içerisinde gelişmesini sağlamıştır. Yapılan çalışmalarda istatistikî bilgiler Klasik Türk şiirinde hâmilik müessesesinin çok yönlü olarak hemen her yüzyılda az veya çok bir şekilde varlığını sürdürdüğünü ve şiir sahasının gelişmesine de çok faydalı olduğunu göstermektedir. Nitekim "...dîvânlardaki övgü şiirleri üzerinden değerlendirildiğinde yüzyıllara göre farklı oranlar olmakla birlikte sarayın desteğinin ve etkisinin her yüzyılda gündemde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır." (Durmuş 2020: 256) denilmektedir. Himayeleri Ali Paşa tarafından yapılan şairlerin kaleminden bir hâminin nasıl anlatıldığı, nasıl tavsif edildiği, nasıl övüldüğü, kimlere/nelere benzetildiği, kurulan benzetme dünyasının orijinallik durumu, en fazla hangi şairin bu hususta şiir kaleme aldığı, en iyi hangi şairin anlattığı, hangi nazım şekillerinin ne oranda kullanıldığı vb. noktalardan vardığımız sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Şehîd Ali Paşa birçok şair tarafından hakkında şiirler yazılmış önemli bir hâmidir. Yukarıda tespit edebildiğimiz ve araştırmalar yapıldıkça daha da çok sayıya ulaşacağımızı düşündüğümüz bu şairler ve şiirlerini tablo hâline getirmeyi uygun gördük. Tablo şiirlerin şairlerinin mahlasları, başlıkları, vezinleri, şekilleri ve hacimleri üzerine kurulmuştur.

Tablo 1. Şehîd Ali Paşa İçin Yazılan Şiirler.

	Şairin Mahlası	Şiirin Başlığı	Şiirin Vezni	Şiirin Şekli	Beyt/ Bend Sayısı
1	Nedim (ö. 1730)	Kasîde Der-Sitâyîş-i Ali Paşa	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	81 beyit
2		Tazmîn-i Beyt-i Râsih Der- Medh-i Sadrazam Ali Paşa	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	50 beyit
3		Der-Sitâyîş-i Ali Paşa	Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün	Kasîde	77 beyit
4	Seyyid Vehbî (ö. 1736)	Kasîde-i Bî-Hemtâ Der-Sitâyîş-i Sadr-ı A'zam Şehîd Ali Paşa Der-Zemân-ı Ahmed Hân	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	83 beyit
5		Kasîde-i Garrâ Berây-ı Sadr-ı A'zam Şehîd Ali Paşa	Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kasîde	54 beyit
6	Vâsık (ö. 1751- 2)	Şehîd-i Sa'id Merhûm Dâmâd Ali Paşa Hazretlerine Verdiğim	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	17 beyit

		Kasîdedir			
7	Neylî (ö.1748)	Der-Vasf-ı Vezîr-i A'zam Dâmâd Ali Paşa eş-Şehîd	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	23 beyit
8		Târîh-i Feth-i Mora	Fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kasîde	47 beyit
9	Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmi (ö. 1734)	Der-Hakk-ı Şehîd Ali Paşa	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	82 beyit
10		Kasîde Berây-ı Ali Paşa-yı Şehîd	Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kasîde	57 beyit
11		Kasîde-i Tebrîk-i İd-i Ramazân Der-Medh-i Şehîd Ali Paşa	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	95 beyit
12		Der-Midhat-i Şehîd Ali Paşa	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	36 beyit
13		Târîh-i Sadâret-i Ali Paşa-yı Şehîd	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	54 beyit
14		Târîh-i Feth-i Gördös Berây-ı Şehîd Ali Paşa	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kıt'a	5 beyit
15		Kasîde ve Târîh-i Feth-i Mora Berây-ı Şehîd Ali Paşa	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	22 beyit
16		Kasîde Der-Sitâyîş-i Sadr-ı Şehîd Ali Paşa Nazîre-i Örfî (Farsça)	Mef'ûlü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ülün	Kasîde	48 beyit
17	Edirneli Kâmi (ö. 1724)	Der-Hakk-ı Dâmâd Ali Paşa	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	34 beyit
18		Der-Menkabet-i Dâmâd Ali Paşa-yı Şehîd Rahimehu'llâhu	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	23 beyt

		Te'âlâ			
19		Ramazâniyye Berây-ı Dâmâd Ali Paşa Rahmetu'llâhi 'Aleyhi	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	30 beyit
20		Kasîde-i Musammat Berây-ı Ali Paşa-yı Şehîd	Mef'ûlü/ mefâ'ilün/ fe'ûlün	Muhammes	15 bend
21		Terci' Berây-ı Dâmâd Ali Paşa- yı Şehîd Der-Feth-i Memleket-i Mora	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Terci'-bend	5 bend
22		De-Hakk-ı Dâmâd Ali Paşa	Fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Mesnevî	41 beyt
23		Târîh Berây-ı Velâdet-i Necl-i Ali Paşa	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	6 beyit
24		Târîh Berây-ı Tezevvüc-i Ali Paşa (Arapça)	Mefâ'ilün/fe'ûlün/ mefâ'ilün/ fe'ûlün	Kıt'a	3 beyit
25		Târîh Berây-ı Şehâdet-i Ali Paşa	Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün	Kıt'a	5 beyit
26		Der-Vasf-ı Mektûb-ı Ali Paşa	Fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kasîde- Gazel	8 beyit
27	Vak'anüvis Râşid Efendi (ö. 1735)	Der-Sitâyîş-i Dâmâd-ı Şehriyârî Şehîd Ali Paşa	Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kasîde	85 beyit
28		-	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	12 beyt
29		Nev-rûziyye Der-Sitâyîş-i Ali Paşa	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	72 beyt

30		Der-Sitâyîş-i Şehîd Ali Paşa	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kıt'a	16 beyit
31		Kasîde Der-Vasf-ı Hazret-i Ali Paşa	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	52 beyit
32		-	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kıt'a	18 beyit
33		-	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	7 beyit
34		-	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	38 beyit
35		Târîh Berây-ı Feth-i Mora	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	47 beyit
36		-	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	125 beyit
37	İzzet Ali Paşa (ö. 1734)	Sitâyîşgeri-i Evsâf-ı Dâmâd-ı Şâh-ı Cihân-ârâ Ali Paşa-yı Âsâf-râ 'Aleyhi'r-rahmeh	Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kasîde	76 beyit
38		Târîh Berây-ı Feth-i Cezîre-i Mora	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	13 beyit
39		Târîh Berây-ı Câmi'-i Dâmâd Ali Paşa Der-ser-hadd-i Hotin	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	10 beyit
40	Osman-zâde Tâ'ib (ö. 1724)	Berây-ı Feth-şüden-i İnâbolî	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	4 beyit
41		Berây-ı Şehâdet-i Şehîd Ali Paşa	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kıt'a	4 beyit
42		Berây-i Feth-i Kal'a-i Gerdûs	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün	Kıt'a	2 beyit

43		Târîh Berây-ı Feth-i Mora Be- Dest-i Ali Paşa	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	46 beyit
44		Berây-ı Feth-i Kal'a-i Mora	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	3 beyit
45	Şeyhülislam İshak Efendi (ö. 1734)	Der Sitâyiş-i Silahdâr Paşa	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	36 beyit
46		Der Sitâyiş-i Sadr-ı Şehîd Ali Paşa	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	10 beyit
47		Târîh-i Sadâret-i Şehîd Ali Paşa Rahimehu'llâh	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	4 beyit
48		Târîh-i Çeşme-i Ali Paşa	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kıt'a	5 beyit
49	Çelebi-zâde Âsım (ö. 1760)	-	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kıt'a	4 beyit
50	Rezmî (ö.1719)	Bin Yüz Yigirmi Senesi Mâh-ı Rebî'ü'l-evvelinün On Beşinci Yevm-i Penc-şenbe Nevr-rûz-ı Sultânî Güninde Mora Seferine Azîmet Olnup Taşra Çıkıldukda Dâvûd Paşada Otakda Sâhib-i Devlet ve Kesîrî'l-mürüvvet Dâmâd Ali Paşa Hazretlerine Virilen Kasîdedür	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	51 beyit
51		Vezîr-i A'zam Serdâr-ı Ekrem Dâmâd-ı Şehr-yârî Ali Paşa-yı Kerem-kârî Hazretlerine Mora Fethi Avdetinde Virilen Dört Kıt'a-i Târîh ve Kasîdedür	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	31 beyit

52		Vezîr-i A'zam Sâhib-Tedbîr Dâmâd Ali Paşa-yı Müşîr Venedik Üzerine Âzim-i Râh Oldukda Tahrîr Olan Kasîdedür	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	39 beyit
53		Şevketlü Azametlü Sultân Ahmedü'l-gâzî Hazretlerinün Silah-dârları Olan Ali Paşa Çıkup Dâmâd-ı Şehr-yârî Olduğı Târîhdür	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Beyt	1 beyit
54		Mezkûr Dâmâd-ı Şehr-yârî Olan Ali Paşa Vezîr-i A'zamlık İle İkrâm Olunduğı Târîhdür	(?)	Beyt	1 beyit
55	Dürrî Ahmed Efendi (ö. 1722)	Dâmâd Ali Paşa Hazretlerinün Sûr-ı Pür-sürûrına Târîhdür	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	37 beyit
56		İftâriyye Berây-ı Ali Paşa	Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kasîde	12 beyit
57		Şükriyye Der-Medh-i Vezîr-i A'zam Ali Paşa Yessera'llâhu Mâ Yeşâ	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Müseddes	8 bend
58		Sadr-ı A'zam Ali Paşanın Mahdûm-ı Mükerrerleri Ahmed Begün Vilâdetine Târîhdür	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	9 beyit
59		Sadr-ı A'zam Ali Paşanın Tersânede İhyâ Buyurdukları Çeşmeye Târîhdür	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	9 beyit
60		Sadr-ı A'zam Ali Paşanın Tersânede Müceddeden Tarh u İnşâ Buyurdukları Câmî'-i Şerîfe Târîhdür	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	17 beyit
61		Târîh-i Çeşme-i Tersâne	Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kıt'a	3 beyit

62		Sadr-ı A'zam Ali Paşanın Fâtıma Sultânı Te'ehhülünde Olan Sûr-ı Pür-sürûra Târîhdür	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kıt'a	25 beyit
63		Sadr-ı A'zam Ali Paşanın Dîvân Yolında Müceddeden Binâ Eyledüğü Câmi' ve Tekyeye Târîhdür	Fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	Kıt'a	8 beyit
64		Târîh-i Çeşme-i Ali Paşa	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kıt'a	4 beyit
65		Târîh-i Medrese-i Ali Paşa	Mef'ûlü/ mefâ'ilün/ mef'ûlü/ mefâ'ilün	Kıt'a	8 beyit
66		Târîh-i Ders-hâne-i Vezîr-i A'zam Ali Paşa	Mef'ûlü/ fâ'ilâtün/ mef'ûlü/ fâ'ilâtün	Kıt'a	7 beyit
67		Târîh-i Kasr-ı Sadr-ı Âlî	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kıt'a	2 beyit
68		Târîh	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	6 beyit
69		Târîh-i Vefât-ı Ali Paşa	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	5 beyit
70		Güfte-i Dürrî Efendi Târîh-i Feth-i Kal'a-i Gördüs	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	27 beyit
71		Târîh-i Çeşme-i Hırka-i Şerîf	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Mısra	1 mısra
72	Nâbî (ö. 1712)	Kasîde-i İdiyye Der-Sitâyiş-i Vezîr-i Ekrem Destûr-ı Mu'azzam Memdühü'l-hasâ'il Âsaf-ı Sâhib-fazâ'il Mazhar-ı Avn-ı İlâhî Dâmâd-ı Pâdişâhî Silahdâr Ali Paşa Yesera'llâhu Bi'l-hayri Mâ-yürüdü Vemâ	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	34 beyit

		Yeşâ			
73		Kasîde Der-Sitâyiş-i Hazret-i Ali Paşa Fâtih-i Cezîre-i Mora	Fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün	Kasîde	69 beyit
74		Târîh-i Medrese vü Tekye vü Mescid-i Ali Paşa Ki Der-İstanbul Binâ Kerd be-Âmîziş-i Sitâyiş-i Sultân Ahmed Hân	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	30 beyit
75		Târîh Berây-ı Vezâret-i Dâmâd Ali Paşa Fâtih-i Cezîre-i Mora	Fe'ülün/ fe'ülün/ fe'ülün/fe'ülün	Kıt'a	7 beyit
76		Târîh Berây-ı Kasr-ı Cedîd-i Dâmâd-ı Şehriyârî Ali Paşa	Fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün	Kıt'a	5 beyit
77	Habeşî-zâde Rahîmî (ö. 1727)	- (Farsça)	Fe'îlâtün/mefâ'ilün/fe'îlün	Kıt'a	2 beyit
78		-	Fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün	Kıt'a	29 beyit
79		-	Fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün	Kasîde	7 beyit
80	Vahîd Mahtûmî (ö. 1732-3)	Târîh-i Feth-i Kal'a-i Anaboli	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kıt'a	19 beyit
81	Râzî (ö. 1733-4)	Târîh-i Ali Paşa	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Müseddes	6 bend
82	Şehdî (ö. 1727)	Târîh Berây-ı Çeşme-i 'Ali Paşa Der-Tersâne-i 'Âmire	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	45 beyt
83		Bu Kasîde-i Mugazzel ü Müzeyyel Dahı Vezîr-i Müşârünileyhün 'Alâ-Tarîki'l-	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	23 beyit

		emân-ı Fermânıyla Dinilmiştir			
84		Zafer-nâme-i Müverrih ü Müzeyyel Berây-ı Bilâd-ı Cezâyir-i Mora Be-Himmet-i Âsaf-ı Serdâr-ı Zafer-şi'âr Dâmâd-ı Şehinşâh-ı Ekâlîm- güşâ Hazret-i 'Alî Paşa	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kasîde	187 beyit
85	Nahîfî Süleyman Efendi (ö. 1738)	Târîh Berây-ı Dâmâd-ı Şehriyârî Şüden-i Silâhdâr Ali Paşa-yı Şehîd	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	22 beyit
86	Ârif Abdülbâkî Efendi (ö. ?)	-	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	5 beyit
87	Sadîk (ö. 1752)	-	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	35 beyit
88		-	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	30 beyit
89		-	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	36 beyit
90		-	Fe'ülün/ fe'ülün/ fe'ülün/fe'ülün	Kıt'a	2 beyit
91		-(Farsça)	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kıt'a	5 beyt
92		-	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kasîde	50 beyit
93	Kâtib-zâde Sâdık (ö. 1716- 7)	-	Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Kasîde	34 beyt

94		Târîh Berây-ı Feth-i Kal'a-i Gördös	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün	Kıt'a	23 beyit
95		Târîh Berây-ı Feth-i Anabolı	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kıt'a	29 beyit
96	İzzî (ö. ?)	Târîh-i Mora	Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	Kıt'a	11 beyit

Tablo incelendiğinde şu gibi sonuçlardan bahsedilebilir: Şehîd Ali Paşa için şiir yazdığı tespit edilebilen 23 şaire tesadüf edilmiştir (Girişte Paşa adına eser oluşturduğu ve Paşa'nın hâmiliklerini yaptığı ifade edilen Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasîb, Mehmed Şefik Efendi, Naîmâ gibi şahısları ve Mora fethi ile ilgili eserleri olan Nâdir, Fârîs, Râzî gibi müverrihleri unutmamak gerekir). Bunlardan Paşa hakkında en çok şiir yazan şair 17 şiirle Dürrî Ahmed Efendi'dir, onu 10'ar şiirle Vak'anüvîs Râşid Efendi ve Edirneli Kâmî takip etmektedir. En hacimli şiir 187 beyitle Şehîdî'ye aittir. Ardından 125 ve 85 beyitlik şiirleriyle Vak'anüvîs Râşid Efendi gelir. Yazılan şiirlerde en çok kullanılan nazım şekli kasîde ve kıt'alardır. Bunun yanında az sayıda terci'-bend, mesnevî, muhammes ve müseddese rastlanmaktadır.

Ali Paşa'nın övgüsünde yazılan ve tespit edebildiğimiz 96 şiir incelendiğinde onun himaye ettiği şair ve yazarlar tarafından 'âlî-câh, 'Alî-ism, 'Alî-sîmâ, 'Alî-sîret, 'aliyyü'l-himem, Aristâlis-'akl, 'arş-ı kudsiyân-ı şem'-i enver, âsaf-ı 'âlî-kadr, âsaf-ı fâzıl, âsaf-ı İskender-âyîn, âsaf-ı kerem-peymâ, âsaf-ı kişver-güşâ, âsaf-ı sâhib-hired, Âsaf-ı sâni, âsumân-kadr, âsumân-rif'at, âyet-i nasr-ı sûre-i te'yîd, Bercis-i burc-ı âfitâb, Bû-'Alî-hikmet, burc-ı âfitâb-ı hikmetü'l-işrâk, Büzürcmihr-fetânet, câmi'-i seyf ü kalem, cevâd-ı bahr-ı 'atâ gibi sıfatlarla anıldığı görülür, şüphesiz bu yazar ve şairlerin bir çok övgüsüne mazhar olmuştur.

Klasik Türk şiirinde "medhiyye" tarzı şiirler yazılırken malum olduğu üzere belli kalıplar, belli benzetmeler kullanılır. XVIII. yüzyıl medhiyyeleri üzerine yapılan bir çalışmada, "padişahlık, vezirlik, cömertlik, adalet, kahramanlık, halifelik, ilim-irfan-akıl, veli- nebi" olarak sıfatlandırıldıkları ve "tarihî-efsanevî kişiler"e (Perk 2008) benzetildikleri ifade edilmektedir. Bu cümleden olmak üzere elbette benzer hususiyetler, benzetmeler, tavsifler Ali Paşa için de geçerlidir. Mesela Şehîd Ali Paşa; Aristotalis/Aristo/Ristetalis, Âsaf, Behmen, Behrâm, Bû Ali/İbn Sînâ, Büzürcmihr, Cem/Cemşid, Cengiz Han, Dârâ, Ebu'l-Fazl, Erdeşîr, Fârâbî, Felâtün, Gîv, Hâkânî, Hâtem-i Tâyi, Haydar-ı Kerrâr/Hz. Ali/Şîr-i Yezdân, Hızır, Hz. İsa/Mesih, Hz. Osman, Hz. Ömer, İbn Abbâd, İbn Hâcib, İskender, Kahraman, Keykubâd, Kisrî, Ma'n, Mîr Sadr, Nerîmân, Nizâm, Nizâmülmülk, Nûşrevân, Peşen, Rûyînten, Rüstem, Sam, Sührâb, Tehemten, Zâhir, Zal gibi şahıslara benzetilmekte ve benzetmede kullanılan bu şahıs kadrosunun azımsanmayacak derecede geniş bir yelpazesi olduğu görülmektedir.

Yine onu medheden şairlerin gözünde Ali Paşa, "en âdil", "en cömert", "en bilgili", "en kahraman" gibi üstünlük ifade edici sıfat/benzetmelerle anlatılmakta, eşinin benzerinin bulunmadığı, dünyada biricik olduğu, sadaret

makamına "en fazla yakışan" vezir olduğu belirtilmektedir. O himmetinin rüzgârıyla ümit kapısını açmıştır, düşmanın çanına ot tıkamıştır, âlem ona hep boynunu eğmiştir, zamân-ı devletinde kimse pâ-mâl olmamıştır, düşmanı renc ü belâya düşürmüştür, kimsede düşmanın hilesinin endişesini bırakmamıştır, ikbal devrinde hiç harap olmuş yer kalmamıştır, âcizlere yardım etmiştir, bir iltifat bakışıyla bile nasipsizlere hanüman vermiştir, cihanı kemal sahiplerinin gözüne aydınlık kılmıştır, İslâm ülkesini istila eden Venedik'in elini kesmiştir, zamaneyi gamdan kurtarmıştır, semahat ve keremde Hâtem-i Tâyi'yi bile kıskandırmıştır, İstanbul'u hayırla ihya etmiştir, zamanında ağlayan göz bırakmamıştır, uzaktan gösterilen bir noktayı bile inci gibi delebilecek bir tüfek ustasıdır, düşüncelerinde Bû Ali Sinâ'ya benzer, âlemi emrine musahhar etmiştir, güzel ahlak, adalet, fazilet, kabiliyet ve şefkat sahibidir, gizli sırlar ona malum olmuştur, akıl ve tedbirde zamanın Aristo'su gibidir, ettiği gazayla Peygamberi bile hoşnut etmiştir, Mora'nın adını Âsaf-âbâd'a tebdil eylemiştir.

Kaleme alınan şiirlerde Ali Paşa'nın, fethettiği Mora, Gördüs, Anabolu, İstendil, Moton, Koron, Avarin, Kastel, İstendil, Suda, Ayamavra vb. yerlerden, III. Ahmed'in damadı olmasından, vezaret ve sadr-ı azam görevlerinden, yaptırdığı yani bânisi olduğu yapılardan bahsedilmektedir. Çok az sayıda şiirdeyse Ali Paşa'nın Fatma Sultanla evliliği, oğlu Ahmed Efendi'nin doğuşu ve traş olması vb. söz konusudur.

Şiirlerde yer yer çok kalıplaşmış, hemen her dönemde kullanılan ifade ve benzetmeler yanında gerçekten son derece orijinal kullanımlara da yer verildiği görülmektedir. Bu hususta birkaç örneği paylaşmak gerekirse, mesela Nedîm'in, Ali Paşa'nın emrinin, hükmünün ne kadar etkili olduğunu belirtmek için yazdığı hamile bir kadının Paşa'nın emrini rüyasında görmesiyle doğacak çocuğun boynunda tavkla dünyaya geleceğini ifade ettiği beyti bu kabildendir. (Nedîm 2016: 25) Nâbî'nin de Ali Paşa'nın hıfzı devrinde güneş yere bir kar yığımının üzerine inse bile pamuk içindeki bir ayva gibi kalıp onu incitmez manasına gelen aşağıdaki beyitleri de buna misal teşkil edebilir. (Nâbî 1997: 153)

Son olarak girişte de ifade ettiğimiz üzere Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmi'nin tertip ettiği söylenen ve bugün için elimizde bulunmayan Ali Paşa medhiyelerini ihtiva eden mecmûada yer almış olabilecek şiirler muhtemelen yukarıda sıraladığımız metinlerdir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Refik (2013). *Âlimler ve Sanatkârlar*. (Haz. M. Necip Yılmaz). İstanbul: Büyüyen Ay Yay.
- Ali Canib (1928). "Re'is-i Şâirân Osanzâde Ahmed Tâ'ib Efendi". *Türkiyat Mecmuası* 2: 103-29.
- Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî (2017). *Dîvân*. (Haz. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56084,arpaeminizade-mustafa-sami-divanipdf.pdf?0>, [erişim tarihi: 03. 02. 2018].
- Arslan, Mehmet (2011). *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*. C. 8. İstanbul: Çamlıca Yay.
- Aypay, A. İrfan (1998). *Lâle Devri Şairi İzzet Ali Paşa, Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği, Divan (Tenkitli Metin), Nigâr-nâme (Tenkitli Metin)*. İstanbul: y.y.y.
- Aypay, İrfan (1992). *Nahifî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni)*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Babinger, Franz (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Bayındır, Şeyda (2008). *Şehdî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bilkan, Ali Fuat (1997). *Nâbî Dîvânı I*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Biltekin, Halit (1993). *Vak'a-nüvis Râşid Efendi ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çakır, Müjgân-Hanife Koncu (2021). "Şehîd Ali Paşa'nın İcraatı ve Mora Fethine Dair Bir Eser: Fârîs'in Ravza-i Alî'si". *İskender Pala Armağanı*. İstanbul: Kapı Yay.: 375-468.
- Çelebizâde Âsım (2010). *Dîvân*. (Haz. Özge Öztekin). Ankara: Ürün Yay.
- Dikmen, Hâmî (1991). *Seyyid Vehbî ve Dîvânının Karşılaştırmalı Metni*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Doğan, Muhammet Nur (1997). *Lâle Devri Şairi Şeyhülislâm İshak ve Dîvânı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Durmuş, Tübâ Işınsu İsen (2006). *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hâmîlik Geleneği*. Doktora Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Durmuş, Tuba Işınsu (2020). "Yöneticilere Sunulan Kasideler Üzerinden Osmanlı Himâye Geleneğinin Seyri." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 25: 191-275.
- Edirneli Kâmî (2017). *Dîvân*. (Haz. Gülgün Erişen Yazıcı). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0> [erişim tarihi: 08. 08. 2021].
- Eroğlu, Süleyman (1998). *Sadîk, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Erünsal, İsmail E. (1987). "Şehid Ali Paşa'nın İstanbul'da Kurduğu Kütüphane ve Müsadere Edilen Kitapları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Dergisi Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları* 1: 79-90.

Göger, Veysel-Hüseyin Sarıkaya (2009). "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavât'ı". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 20: 1-32.

Günay, Fatih (2001). *Râşid (Vak anüvis) Hayatı, Edebî Kişiliği, Dîvânının Tenkitli Metni ve İncelemesi*. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.

Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (1985). *Mecmuâ-i Tevârih*. (Haz. Fahri Ç. Derin-Vâhid Çabuk). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

İpekten, Halûk (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. İstanbul: MEB Yay.

Kahraman, Bahattin (1995). *Vahîd Mahtûmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Kâtib-zâde Sâdık (2017). *Dîvân*. (Haz. Mehmet Kırbıyık). <https://e-kitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56426, katib-zade-sakib-divanipdf.pdf?0> [erişim tarihi: 04. 05. 2021].

Koçoğlu, Turgut (2004). *Şefik-nâme, Şefik-nâme Şerhi ve Edhem ü Hü mâ Mecmuası*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Koçoğlu, Turgut (2016). "18. Asırda Yazılmış Münşiyâne/Üslûb-ı Âlî Nesir ve Mensur Muammâ Örneği Bir Eser: Şefik-nâme". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu Özel Sayısı* 2/3: 101-12.

Kutlar, Fatma Sabiha (2011). "Klasik Türk Şirinde Şehir Hicviyeleri ve Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmi'nin Edirne Kasîdesi". *Turkish Studies* 6/2: 1-16.

Levend, Ağâh Sırrı (2000). *Ğazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ğazavât-nâmesi*. Ankara: TTK Yay.

Mustafa Nuri Paşa 81327). *Netâyicü'l-vukû'ât*. Cild-i sâlis. İstanbul: Uhuvvet Matbaası.

Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasîb Efendi (2003). *Ravzatü'l-küberâ Tahlil ve Metin*. (Haz. Mesut Aydiner). Ankara: TTK Yay.

Nedîm (2016). *Dîvân*. (Haz. Muhsin Macit). Ankara: AKM Yay.

Nef'î (1993). *Dîvân*. (Haz. Metin Akkuş). Ankara: Akçağ Yay.

Neylî (2005). *Dîvân*. (Haz. Sadık Erdem). Ankara: AKM Yay.

Okur, Atike Kodaz (1994). *Râzî (Abdüllatif), Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tertibi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Önertoy, Olcay (1991). "Memduh Şevket Esendal'ın İlk Romanı Miras". *Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi* 9/1: 9-18.

Özcan vd., Abdülkadir (2013). *Târîh-i Râşid ve Zeyli*. C. II. İstanbul: Klasik Yay.

Özcan, Abdülkadir (1989). *Şakâik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri, (Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyü'l-Fudâlâ II-III)*. C. 4. İstanbul: Çağrı Yay.

Özcan, Abdülkadir (2010). "Şehid Ali Paşa". *İslam Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yay., 433, 434.

Perk, Gülnihal (2008). *18. Yüzyıl Kasîdelerinde Medhiye*. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

Sâdâvî, Salih (1987). *Osman-zâde Tâ'ib Ahmed Hayatı, Eseri ve Edebî Kişiliği*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Safiye Sultanzâde Mehmed Rezmî (2012). *Dîvân*. (Haz. Mehmet Gürbüz). Ankara: Grafiker Yay.

Sarıkaya, Hüseyin-Veyssel Göger (2018). "Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715)". *Tarih Dergisi* 67:101-24.

Şahin, Kürşat Şamil (2020). "Fâris'nin Ravza-i Alî Adlı Eserindeki Tarih Manzumeleri". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 20: 416-33.

Tayyâr-zâde Atâ (2010). *Osmanlı Saray Tarihi*. (Haz. Mehmet Arslan). C. II. İstanbul: Kitabevi Yay.

Tuğluk, İbrahim Halil (2010). "Divan Şiiri'nde Manzum Tebrik-nâmeler". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 42: 41-68.

Türk Edebiyatı Tarihi (2006). C. 2. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Türkoğlu, Serkan (2015). *Vakanüvis Râşid'in Sıhhat-âbâd Mesnevîsi*. Ankara: Gece Kitaplığı Yay.

Üngün (a), Sevim (1965). "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 20: 101-16.

Üngün (b), Sevim (1966). "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 21: 64-76.

Üngün (c), Sevim (1967). "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 22: 169-80.

Vâsık İlâhîzâde Mehmed Emîn (2011). *Dîvân*. (Haz. İncinur Atik Gürbüz). Ankara: Grafiker Yay.

Vural, Ramazan (2019). *Dürrî Ahmed Efendi Divanı*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Yazar, Sadık (2019). "Mora Fethinin (1715) Klasik Türk Şiirindeki Yankıları ve Râzî'nin "Fetihnâme" Konulu Bir Şiiri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 23: 391-460.